

KSAVER MEŠKO :

LASTOVKAM NAPROTI.

POTOPIŠNE ČRTICE.

I.

Načrti.

rihajala je pomlad, in prihajalo je hrepenenje.

Pomlad je prihajala, a vladala je še zima z mrzlim žezlom. V pratiki je bila pomlad, a solnce je še ni dalo. Zmrzovalo je še in je hranilo toploto zase. In zeblo je zemljo in zeblo je mene, ker ljubim plameneče solnce in toploto, vročo toploto, kakor je vroče mlado srce človeško, hrepeneče v nemiru in upajoče v vekovečnem hrepenenju.

„Kak svet je to“ — sem premišljal, ko sem obtičal še v začetku pomladi s konjičem v snegu. — „Čuden svet to“ — je mislil morda tudi bošnjak, migajoč nevoljno z ušesi in stresajoč začudeno z glavo. Čudil se je pač, kako sva zašla v take zamete, in tuhtal je, kod in kako bi se prišlo najlažje iz njih.

Zamerila se mi je ta dežela, polna zime, viharjev in snega.

„Pojdem kam drugam. — Čaj, ali ni nekje dežele, kjer je vedna pomlad, kjer se smeji solnce leto in dan in ne skopari s toploto nikoli? Tja pojdem, na jug grem. Lastovkam pohitim naproti — tako rad jih imam, a videl jih nisem že dolgo.“

Zahrepenel sem po teh lepih krajih z vročim hrepenenjem; vsako pomlad hrepenim po tujini.

Sicer pa sem itak moral na jug. Pri dolgih zimskih in pomladanskih ježah sem se prehladil prav grdo. Navrh me je bolela glava venomer in nervoznost je postajala neznosnejša od dne do dne. Seveda ne prosim sočutja zaraditega, nasprotno, odklanjam ga

hvaležno, tudi tiho in najtišje. Saj smo si krivi mi pisatelji sami, če nas boli glava, ker smo nepraktični ljudje: v brezdelnosti sanjarimo po dolge tedne, potem pa delamo, kakor bi trebalo umreti čez dva, tri dni... In čemu vobče delamo in se vznemirjamo pri tem in trošimo moči? Od sebe jih mečemo, najlepše naše sile, in ko se vprašamo: čemu? — ne vemo odgovora sami, ne dadó nam ga drugi. Res, nepraktični ljudje smo. Sedli bi in pili in spali. Tako bi se odebelili čez leto in dan prav znatno, ne bi nas bolela glava, in nervoznosti bi se smejali oddaleč in zaničljivo, kakor vsi rejeni, sicer vse časti vredni filistri.

II.

Prevalje - Ljubljana.

Zaspan sem bil, ko sem stopil v vlak. A vendar sem bil vesel, ker sem vzradoščen vedno, ko se odpravljam v tujino. Nekje v tujini je moj dom, kje, ne vem sam, zato ljubim tujino, zato nisem navezan s srcem na svoj sedanji dom...

V Celovcu sta vstopila dva gospoda. Zanimala me nista prav nič, le to vem, da je imel eden velik, čudovito rdeč nos. Videl sem ta nos, ko sem ga pogledal med vožnjo enkrat ves začuden. Pripovedoval je soderugu, da mu soproga boleha na hudi nervoznosti. Pri tem se je izrazil o nji tako, da se mi je neznana reva smilila v srce in sem se sramoval namesto njega.

Če bi poročal več o njem, bi mu skazal čast, ki je ni vreden, in škoda bi bilo črniti in papirja.

Kdor ima smolo v življenju, jo ima pri vsem in povsod. Ne zapusti nas tudi na potu, tudi v tujini ne, ko si oddehnemo prav globoko, češ: „Zdaj sem brez dela,

brez malenkostnih vsakdanjih skrbi, torej tudi brez sitnosti, brez neprijetnosti.“

Mene se drži smola krepko in trdovratno, tako da sem je že vajen in bi se čudil, če je ne bi čutil nekaj časa. Na potu sem jo čutil prvokrat v Beljaku.

Bilo je treba prestopiti na vlak državne železnice. Kjer treba ni in kjer ni časa, najde človeka vedno kdo, ki ima pripovedovati neskončno mnogo, dasi ne pove ničesar. Tako je bilo tudi tukaj. — „Oprostite, treba bo menda iti.“ — „Časa še dovolj.“ — In pri tem obilnem času mi je res odšel vlak navsezadnje. Zaušnico bi si dal človek, ko stoji in gleda za njim. Ali onemu, ki nas je zadržal? Tudi, ko bi se smelo — kaj?

Trebalo se je vdati, dasi s težkim srcem. Tako sem hrepenel, da vidim kmalu divno Gorenjsko, a zdaj naj čakam v dolgočasnem Beljaku vse dopoldne.

Šel sem v mesto. Že je plulo glasno življenje po ulicah. Okna so se odpirala, prikazovali so se mladi obrazi, blede, napol navdahnjeni napol z nežno rdečico, kakor iz cukra tako sladki in tako nežni, v očeh zamišljenost in mehke sledove lepih sanj. Na napetih ustecah so trepetale še te sanje, v modrih in črnih očeh, zročih začudeno na ulico ... A mene niso zanimali. Sanjaril sem z odprtimi očmi, o lepi Gorenjski sem sanjal.

Zablodil sem v župnišče. Menili so, da ni baš posebna nesreča, ker sem zamudil vlak. Jaz sem bil seveda nasprotnega mnenja, a sem lepo molčal. Nakrmili so me — v pravem pomenu besede — z velikonočnim jagnjetom in ko so slišali, da sem spal prejšnjo noč le tri ure, so me spravili spat.

Poldrugo uro sem se premetaval na zofi, mižal in se silil, da zaspim. Zaman! — „Ali je to otročje! Spati ob belem, solnčnem predpoldnevu!“

Vstal sem, napravil sem se na pot. „Povrni Vam Bog, dobri ljudje, a spati ne morem. Solnce sije zunaj, ulice so polne življenja. Pojdem. Z Bogom!“

Zaželel sem si cvetic. Iskal sem jih po vsem mestu. Nikjer nič.

„Vse smo razprodali včeraj.“

„Ali kako to?“

„Bil je velikonočni ponedeljek. A počakajte do večera. Večer jih dobimo spet.“

„Hvala!“

Pač smela zahteva, naj postopam do večera v Beljaku! Vesel sem bil, ko sem mogel reči tudi njemu: Z Bogom!

III.

Ljubljana-Trst.

Vožnja po Kranjskem mi je vedno mila, a večinoma tudi mučna. Mučna pa zato, ker me je sram vsakikrat, ko vidim, kako se ponižujejo naši ljudje. To sem videl tudi topot. Vstopali so in izstopali, pozdravljali se s „sluga“, a prihodnji stavek je bil že nemški. Nekje med Ljubljano in Postojno sta vstopila gospod in gospa, mlada še. Če je izgovoril on kak stavek slovenski, je odvrnila ona gotovo nemški in narobe. — Kaj si mislijo pač tujci o nas? A čemu govoriti o tem! Kdor sam ne čuti neestetičnosti in nizkosti takega ponašanja, se mu pridiga zaman. Naj se suče svet, kakor se hoče, in bedaki, kakor jim najbolj ugaja, dokler jih Bog še dá kaj. Slovencem jih daje v dvojni meri

Nekje ob Postojni sva ostala sama z vrlo debelo gospo. Čudil sem se skoro, kako je mogla v kupej; sicer pa je to njena stvar, ne moja. Ko sva bila sama, si je ogledala najpoprej malopolitiški obzor. Za daljnogled ji je služila seveda „Zeit“. Za politiko se je podala na kratek izprehod na leposlovno polje. Izvlekla je iz žepa droben zvezek Reclamove knjižnice. Dolgo je študirala naslov, zadnjo stran je pogledala bolj površno. Dovolj — naslov je glavno! Potem je vzela iz majhnega priročnega kovčega lepih rumenih sladkarij. Videl sem jih le od strani, a vendar mi je prihajalo pregrešno poželenje po njih. A dobil jih nisem. Dama jih je hrustala nekaj časa, počasi, previdno kakor mlada miš, ki se boji, da bi ji zmanjkalo prekmalu izrednega vžitka, ali kakor majčkeno dekletce, ki se sramuje tujca v drugem kotu. A mene se milostna menda

ni sramovala, gledal sem na polje, ki je pričnjalo zeleneti... Potem — če je tudi njuhala, menite? Ali prosim Vas, tega pa res nisem videl. Takega krivega natolcevanja in obrekovanja ne prevzamem na svojo revno dušo. Imam dovolj drugih grehov, ki mi težijo vest malone s težo tako ogromno, kakršna je bila ona vse časti vrednega vis-à-visa.

Ko je bilo opravljeno vse, je položila nogice — čemu ne bi bil človek malo galanten, če se lahko zgodi zastoj in brez truda? — nogice je torej položila lepo na blazine, politiko in leposlovje je spravila v naročje, dokaz, da jih je umela res ceniti po vrednosti, glavico je naslonila v kot in je zadremuckala malo. Da bi smrčala? Protestiram odločno!

Žalosten sem zrl skozi okno. Mislil sem na lepše čase in v srcu sem točil grenke solze nad hudimi, ki so prišli name po onih lepih. — Malo smo se gugali. Hipoma sta zdrknili snivajoči nimfi politika in leposlovje iz naročja.

Čemu ne bi bil človek vljuden, če se lahko zgodi brez truda in brez nevarnosti za mir našega srca? Zato sem pobral vse skupaj.

„Prosim, milostna.“

Poplašal me je za moj neznatni trud, ki nisem zahteval plačila zanj, izredno milosten pogled. In zdaj se je sopotnica razgovorila. Boga mi, take zgovornosti ob taki obsežnosti res ne bi pričakoval.

Bila je Tržačanka in o Trstu je vedela povedati neizmerno mnogo. Ko sem ji priznal, da ne poznam Trsta, ker nisem bil še nikoli tam, me je zadel tako očitajoč pogled, da sem obudil kar najpopolnejši kes črez ta veliki greh. Opravičil sem se, da mi je bila vedno bolj simpatična Reka, zato sem se vozil na jug vedno črez Reko. A v očeh milostne ni našla milosti tudi Reka ne. Da je premalo velikomestna, je menila... Res, težko je v življenju, trikrat težko s tako obsežnimi sopotnicami. A kaj se hoče — izročiti se Bogu za vse slučaje in se vdati v nemilo usodo. Amen.

III.

Morje. Miramar.

Morje... morje... Znižal se je Kras, in v vsi krasoti se je razgrnilo pred menoj: kakor bi ležala velikanska riba v velikanskem tolmunu. Zdaj strese s plavutmi, ki segajo gor do obrežja, zgene se zdajzdaj v vsi dolžini in širini, in zalesketajo se stotere in tisočere luskine, kakor bi se zibalo v beli mesečini raztopljen srebro.

Počakajte malo, milostna, da zberem misli. Razpela so mi krila smelo in jako in so pohitele skoro v nedogledne daljave, na vse strani, kakor je daleko in široko morje. Naj jih priključem spet nazaj, naj jih zberem; naj vmirim srce, ki mi kipi in ki mi širi prsi!

Kako si divno, kako neizmerno, večno morje! Kako te ne bi ljubil, kako ne hrepenel po tebi in kako ne bi trepetal pred teboj... Pozdravljen iz globočine srca! —

Miramar! Že ga gledam pred seboj kakor sen, kakor lepoto pravljico. A kaj, saj je vsaka ped te zemlje „miramar“, ker občudujemo nehote ob vsakem koraku krasoto in neskončnost morja.

A tam spodaj stojé oni zgodovinski zidovi, zidani v sreči in za srečo. Ljubezen je zamislila to čudovito normansko stavbo, ljubezen, ki je resnica vedno in povsodi. Velika, najlepša in najslajša ljubezen ju je posvetila v njihovi mladosti. In če ne bi bilo hrepenenja po velikem in najvišjem, če ne bi bilo kron in prestolov, bi hodila ljubezen najbrž še danes s smehljajočimi lici in prožnimi koraki po divnih sobanah, v čudovitih vrtih. In z ljubeznijo bi hodila večno mlada sreča roko v roki.

Ubogi Maksimilijan, nesrečna Šarlota! Ko sta prišla v kipeči sreči solnčne mlade ljubezni v vajin raj, nista mislila pač, da bo trajala ta sreča le kratka leta. Nista slutila, kaj so vama prisodile rojenice, kaj vama plete usoda. Solnčno sta videla pot pred seboj, polno velike radosti in neskončne sreče; tje dalje nista videla še, one blesteče poti in težavne obenem, oškropljene s srčno krvjo, orošene s solzami gorjupega obupa,

zasenčene od njegove temne hčerke, neozdravljive blaznosti...

Žalostna in pretresljiva je žaloigra te dvojice, a umljiva. Kje je ljudstvo, ki ima močno razvito samozavest in je politično zrelo in bi si dalo vsiliti od tujcev tujega vladarja? In čemu so mu ga vsilili? Da bi zaježili svobodo. A te ne zaježi tudi Napoleon, dasi je bil tedaj še vsemogočen.

Svoboda, vekovečno hrepenenje po prostosti si izsili pot tudi čez prestole, čez maziljene osebe. Kar se stavi v bran ti največji sili, pade prej ali slej. Kaj če teče kri, kaj če se drobé prestoli! Zadej stopijo milijoni, ki kričé, da se dviga njih krik do nebes: „Prostora nam, svobode nam!“

In kdo je, ki bi se jim ustavil? Napoleon? V začetku se je ustavljal svobodi, zakaj se ni ustavil pozneje razbrdanim strastem, da bi rešil nesrečno žrtev svoje nesrečne politike? A menim, da ga v tem ne smemo soditi prehudo. Ustavljal se bi, a ni mogel več, pomagal bi, a kaj, ko je padal sam, ko se je tresel nevarno i njegov prestol. Ni prepustil namenoma nesrečnega cesarja žalostni usodi. Gotovo ni odrekel z lahkim srcem pomoči, ko jo je prosila nesrečna Šarlota kleče in s solzami. Saj je bil človek. A ravno, ker je bil človek, ni mogel pomagati. Sam je bil potreben pomoči in ni vedel, kje je dobiti. Zato ni mogel nastopiti proti Inarezu, ni mogel preprečiti krvavega čina dne 19. junija 1867 v Kveretaru.

Obsojati smemo tem manj nadvojvoda samega. Ni stegnil smelo in iz samopašne razposajenosti roko po prestolu. Saj je odgovoril prvemu odposlanstvu, da sprejme krono le, če ga izvoli ves narod. Verujem pa, da mu je ena misel kazala nenavadno častno ponudbo v blesteči, solnčni luči, misel, povzdigniti ljubljeno soprogo na prestol. To

mu je laskalo, kakor bi vsakemu drugemu. Bil je tudi človek. In Šarlota pred vsem.

Morebiti bi se vrnil, ko je videl, da se maje prestol. A kako, da je prišel grof Rechberg še v zadnjem hipu, ko je bila že dana beseda Američanom, z zahtevo, naj se odpove nadvojvoda vsem pravicam v Avstriji? In ker se je odpovedal, kako je mogel potem nazaj? V tem tiči velik vozel te žaloigre. In zakaj je prišlo tako? Je moralo tako biti? Mu je bilo pisano v knjigi usode tako že od pamtiveka? Težko je, ne biti fatalist.

Zamišljen, z resnimi občutki sem zrl mrtve zidove na obrežju. Nič več nekdanje sreče v njih, nič smeha, nič ljubezni, nič nekdanjega visokega hrepenenja, nič več lepih sanj. Morje buči pod njimi, v njih stopajo tujci z vsakdanjimi, pusto dolgočasnimi obrazi. Ne umevajo vse velike tragike, ki polni neme sobane, a če jo umevajo kolikor toliko, jim ne sega v srce tako globoko, da bi jih pretresla do dna...

Ko pa na večer vtihne vse po sobanah in vrtilih in leže tiha noč na grad in okolico, prihajajo črne sence in stopajo zamišljeno, s sklonjenimi glavami med čudovitimi nasadi, po hodnikih, po sobanah. Postajajo ob oknih in gledajo zamaknjeno čez daljno morsko plan. Valovi pljuskaajo ob obrežju, pojó skrivnostno in vabijo mehko. Zdi se, kakor bi klicalo iz tujine, iz daljnih prekmorskih krajev, kjer je vse lepše, krasnejše življenje, kjer so krone in prestoli.

In vitka, visoka senca se skloni na okno, zakrije blede lice z rokami, in dol na morje se glasi kakor krčevit, s silo zadušén plač...

O ljubezen, o sreča — kje sta? Ali mineta tako naglo? Kje ste, lepe nekdanje sanje? Ali varate tako bridko? — — —

Ko ne bi bilo vsejano v dušo človeško hrepenenje po vedno novi sreči, bi bilo več sreče na svetu...

(Dalje.)

KSAVER MEŠKO:

LASTOVKAM NAPROTI.

POTOPISNE ČRTICE.

V.

Na „Wurmbrandu“.

Wurmbrand je stal pripravljen in je čakal. Bil je lep dan, poln solnca in topel dovolj. Morje se je zibalo nalahko in se je lesketalo, da se je zdelo kakor velikansko ogledalo, ki se odbijajo v njem solnčni žarki. Popotnikov je bilo vrlo mnogo „Wurmbrand“ je ob tem času, v začetku aprila, vedno poln.

Takoj ob prihodu na parnik sem srečal na krovu postarnega gospoda, skrbno obritega, le ob ušesih je imel malo belo meliranih brčic. Oblečen ni bil posebno elegantno. Ko sva šla drug mimo drugega, me je gledal nekako čudno in se je smehljaj. Bil sem malo v zadregi. — Kdo je in kaj? Ali je duhovnik, ki potuje v civilni obleki? A v tem slučaju ga ne pozdravim, ker duhovnika v civilu ne pozdravim iz principa. Ali pa je kak pastor?

Razmišljal nisem dolgo. Pridružil se mi je kmalu duhovnik srednjih let, prijaznega lica in finega vedenja. Kartica njegova je slovela: Jules Richard, Aumônier du Pensionat des Religieuses de N. D. de Lyon. Via Alice, Triest. — Povedal mi je, da je rodом iz Burgunda. Razkazoval mi je s Francozu lastno ljubeznivostjo znamenitejše kraje na obrežju. Akvileje ni bilo mogoče videti jasno. Na obzorju so plavale nad morjem megle; bilo je, kakor bi se kadilo valovje, razorano od parnikov in ribiških čolnov, ali kakor bi nevidna roka sipala na vodovje srebrn prah.

Pri obedu je nama z gospodom Richardom pokazal kamerier sedeža ob stranski mizici ravno poleg gospoda, ki sem ga

omenil zgoraj. Zapletli smo se takoj v pogovor. Gospod je menil: „Ne vem, kam vas naj vtaknem po vaši obleki.“ — „Slovenec sem s Koroškega.“ — Po nekaterih opazkah pravi: „Jaz pa sem dvorni svetnik Benndorf.“ — Moral sem se nasmejati: imel sem ga za pastorka ali za malo zanemarjenega župnika.

Gospod svetnik se je peljal v Splet v zadevi zidave novega muzeja, ker sedanjí provizorični ne zadostuje za vedno se množeče izkopine. Za gospoda ravnatelja monsignora Bulića je bil ves navdušen. Hvalil je njegovo krepko voljo in prožnost njegovega duha, ki si ve pomagati v vseh sitnostih in zagatah.

Kakor mi piše monsignor Bulić, je gospod svetnik protestant, „a prijatelj dobar“. Vsekakor je bil prav ljubezniv. Vedno je dajal prednost nama z g. Richardom, češ: „Prima la chiesa e poi il mondo.“

Govorili smo tudi o sv. Hieronimu, ki ki bi naj bil Dalmatinec. G. svetnik je navedel tudi oni znani stavek, ki je pripomogel sv. Hieronimu v nebesa, ko je prosil Gospoda: „Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum.“ Sicer pa ni bil prepričan, da je bil Hieronim res Dalmatinec.

V družbi svetnikov je bil stavbenik Kirstein z Dunaja, ki bo zidal muzej. Ta je bil posebno navdušen za solinske razvaline in jih je povzdigoval nad rimske izkopine, čemur pa ni pritrdil niti gospod svetnik, ki je kot ravnatelj arheološkega zavoda dunajskega in nadzornik državnih muzejev gotovo vnet za Solin.

Razen nas sta sedela pri mizi še precej mlada, a preveč bujna dama in gospod, pač njen soproj. Kam naj vvrstim tega, sam nisem vedel. Ali je bil mož, ki je izredno

veliko mislil in delal v življenju, ali pa je vžival čez mero. Zdelo se mi je, da je častnik

dvorni svetnik: „Ali ni res, milostna, da so piščanci slabo pečeni?“

KOZAKI SE VOZIJO NA SIBIRSKI ŽELEZNICI.

v civilu, in zato bi se odločil brž lažje za zadnje. — Govorila nista mnogo ne med seboj in tudi z nami ne. Le enkrat je omenil

„Mhm“ —, je menila dama malomarno, in je skomizgnila z ramami, ne da bi se ozrla po prašavcu.

Malo pozneje je dela poltiho soprogu: „Dobro so pečeni.“ — Ker sem sedel tik nje, sem to slišal. Ali je slišal tudi gospod svetnik, ne vem. A če je, se ni čutil, upam, bogve kako nesrečnega zaradi te precej netaktne korbice — a saj je bil menda le roč od korbice, kaj?

VI.

Pulj.

V Pulju stoji „Wurmbrand“ le pol ure. Tako ni bilo mogoče videti zdaj drugega kakor v naglici amfiteater, ki pa je vplival name bolj iz daljave, kakor pa ko sem stal tik pred njim. Pri povratku si je oddihaval „Sultan“ skoro tri ure, časa dovolj, da se pogledajo največje puljske zanimivosti.

Priznavam, da je moderni Pulj gotovo zanimivo in lepo mesto. Kakor pri vseh južnih mestih očara popotnika bolj pogled oddaleč, z morja, kakor pa notranjost sama. Ta ne nudi mnogo, vsaj onemu ne, ki se ne zanima za arzenale in vojašnice.

Mene to ni zanimalo, in komaj sem se ozrl nekaterekrat na velike „doke“.

Zgodovino sem ljubil že od nekdaj. V gimnazijah sem jo imel tako rad, kakor sem sovražil iz duše matematiko. Zato me zanimajo vedno in povsod zgodovinska tla, in veselim se vsakikrat, ko stopim na tak znamenit košček zemlje.

Razveselil sem se tudi zdaj, ko sem zagledal iz daljave sivkastobelo zidovje amfiteatrsko. Kakor bi jo čarala dobra povodna vila iz modrih valov, je vstajala pred menoj Pietas Julia, sezidana med 44. in 27. l. pr. Kr. Bila je znamenita rimska luka in priljubljeno bivališče oziroma letovišče rimskih imperatorjev, najodličnejših plemenitaških rodbin rimskih, n. pr. Klavdijev, Flavijev, Sergijev i. dr. in znamenitih oboževanih rimskih krasotic, n. pr. Antonije, občudovane in občudovanja vredne hčerke Mark Antonove, in Antonije, vdove Druzove.

Po zadnji je hrepenel, kakor znano, Kaligula. In kdo ve, ali ne bi imela vladarska doba tega nesrečneža drugačnega lica, če bi mu stala ob strani močna in plemenita

žena! Sin Germanika, moža velikega po duhu in srcu, oboževanega od vojaštva in ljudstva, ljubljenega od Rimljanov in podjarmljenih narodov, in Agripine, ponosne res, sicer pa gotovo ene najplemenitejših in najboljših žen, kar jih je imel kdaj Rim, je bil vzgojen gotovo izvrstno. Že od nežne mladosti je bil Kaj Cezar, s priimkom „Kaligula“ — od vojaških šolnjev — ljubljenec legij, med katerimi je rasel. Z nepopisnim veseljem so ga pozdravile legije in narodi, ko je prevzel vladarstvo po Tiberiju, ki ga je zadušil z blazinami Makron, njegov ljubljenec in zapnik, dne 16. sušca 37. Tiberij je gazil v krvi do kolena, vse je trepetalo po širni državi. A v Kaju so videli svetlo zvezdo, ki je naznanjala dan po strašni noči. Kakor nova pomlad je zavelo po Italiji in po širnem cesarstvu, pomlad polna upanja, nasičena z radostjo. Vse si je oddehnilo. Kaligulov vrstnik, judovski zgodovinar in modroslovec Filon piše o nastopu njegove vlade: „Od izhoda do zahoda je bila sama radost. Zdelo se je, da slavijo Italija in Rim, Evropa in Azija nepretrgano najradostnejši praznik. V vseh mestih je bilo polno oltarjev, belooblečenih devic, iger, koncertov.“

Nikoli se menda ni pričakovalo več od vladarja ob njegovem nastopu, in nikoli ni varal nobeden tako kruto upanja, ki se je stavilo vanj! Ko mu je odgovoril preprost galijski črevljar na vprašanje: „Ali veš, kdo sem jaz?“ smeje: „Norec vseh norcev“, mu je povedal pač največjo resnico, kar je je slišal kdaj ta blaznež. Če bi bil pristavil še: „Krvnik vseh krvnikov“ — bi ga bil označil še boljše . . .

A mogoče, ko bi imel ženo, ki bi ga vedela voditi — ne bi bil zašel na ta pota. Mogoče pravim; ker če pomislimo, da se je pričela blaznost najbrž že, ko je moril Tiberij njegovo mater in brate, in je on sam trepetal za življenje dan na dan, ne bi bila morda najmočnejša žena dovolj močna ob njegovi strani. Saj je padla tudi plemenita Antonija, stara mati njegova; ko ga je svarila v ljubezni — dal ji je strupa . . . In ta nestvor človeka je molil svet za Boga,

poklekali so predenj tudi tukaj v Pulju in ga molili... O Rimljani, ponosni nekdanj kakor bogovi in neupogljivi kakor marmor, najhujše ni bilo, da se je dozdeval blaznež sam sebi Bog, najbolj grozno je bilo, da ste pripoznavali to božanstvo. Globoko ste padli...

A proč s temi temnimi podobami! Glej, že smo skoro ob molu. Na Korsu pred nami stoji obširna vojašnica. Za rimske dōbe je bilo tukaj svetišče Venerino. Kristjani so postavili na njegovem mestu ženski samostan. Pač čudno nasprotje! Nehote sem se spomnil pri tem razvalin palače Flavijske v Rimu, nekdanj tudi dom najrazkošnejšega vživanja in najdivjejših bakanalov — zdaj ženski samostan.

Ali ne tiči v tem morda premišljen čin usode? — Kjer so se obhajale nekdanj razuzdane bakanalijske in divje orgije, kroté dolga stoletja v spokornosti svoja telesa od sveta ločene, svetnemu veselju odmrle device.

Petje in smeh sta zvenela tod za rimske dōbe, razposajene, nebrzdane pesmi so se mešale z vekovečnim spevom morskim. In potem — stoletja in stoletja nemi zidovi, da se je čudilo morje ti resnobi, temu tihemu miru. V zidovih samih pa so se glasile vdane molitve vdanih src; zvoki slovesnih psalmov so trepetali v kapelici Brezmadežne in po dolgih koridorih. Slovesne besede so bile to, globoke, pretresujoče dušo s čudovito močjo, slično moči bučnega morja, ki pretresa dušo do dna in jo polni z neznano, napol grozno napol sladko razkošnostjo...

Kje si, Afrodita? Glej, nikjer več njenega kipa, nikjer sledu njenega kulta. Vseposvoda kipi, slike Device najčistejše — vseposvoda: ob težkih hrastovih vratih, tvorečih močan jez med šumnim svetom in tihim mirom samostanskim, na poltemnih ozkih hodnikih ob oglih, v kapelici, molčeči v mistični mračni tišini, v preprostih celicah, ki se zdé že same ob sebi odpoved, odkletev sveta, — na svetinjah, visečih na rožljajočih molkih ob paseh Bogu posvečenih, Kristusu zaročenih...

Padla je Venera, umakniti se je morala, odbežati sramotno. Vseposvoda je zavladovala

Najčistejša z belo obleko, z modrim pasom, z obličjem angelskonedolžnim, z očmi, polnimi nebeške ljubezni in velikega, nadzemskega usmiljenja.

Češčena, rožna Devica, pozdravljena iz globočine vdanih src! Lilija brez madeža, pozdravljena stotisočkrat...

Ob koncu 18. stoletja so pregnali nune. Samostan so predelali v artilerijsko vojašnico; pozneje so sezidali na tem mestu sedanjo veliko vojašnico. No, slabotne žene izženejo lahko, a Boga kristjanov ne preženo izlaska...

V mestu samem me je zanimalo dobro ohranjeno svetišče Avgustovo. Sezidano je bilo po mnenju nekaterih l. 19. pr. Kr., po drugih l. 8. p. Kr. To se zdi pač verjetnejše, saj je vladal tedaj Avgust „Srečni“ mirno in milo, ker je odstranil že poprej vse, ki se jih je bal. Postavili so Puljčani ta tempelj Avgustu v zahvalo, da je povzdignil Pulj v glavno mesto Istrije.

Majhen je ta tempelj: 8 $\frac{1}{2}$ m visok, 9 $\frac{1}{2}$ m širok. Krasno je pročelje s šestimi korintskimi stebri v visokosti 7 m. Okoli in okoli je razvrščeno polno starinskih spomenikov, kipov itd. Napisi so ohranjeni deloma prav dobro.

Svetišče samo priča, da templji Rimljanom niso bili isto, kar so nam naše cerkve; sicer tako malo svetišče pač ne bi imelo pravega pomena, posebno če pomislimo, da so bili v mestu le trije templji. V bizantinski dōbi so ga posvetili v cerkev. Benečani so hranili v njem žito. Vobče so se kazali Benečani v tujini povsod barbari. Opustošili so vso Istro in Dalmacijo, amfiteater puljski so menili podreti in porabiti kamene za druge stavbe. Nasprotoval je v vsem senatu le en mož, kar je preznačilno za te kramarje.

Tik poleg je stal tempelj Dianin. Danes zborujejo tam mestni očetje puljski. Na zadnji strani mestne hiše se vidijo še okraski nekdanjega svetišča.

Znamenit je svod Sergijev. Posvečen je bil trem Sergijem: Luciju Sergiju Lepidu, tribunu XXIX. legije, in njegovima sinovoma Luciju Sergiju in Kneju Sergiju. Postavila je

ta svod Salvija Postuma, soproga Sergija Lepida, ko se je vračal zmagovalec iz boja z Iliri. Po bitki pri Akciju (2. sept. 31. pr. Kr.) so XXIX. legijo razpustili. Ta svod mora biti postavljen potemtakem v 30. letih pr. Kr. in je najstarejši rimski spomenik v Pulju.

Sergiji so igrali tudi pozneje v Pulju važno vlogo. A ljudstvo so stiskali neusmiljeno. Pa prišel je tudi zanje dan plačila. Na Veliki petek 1. 1271. je pomorilo razjarjeno ljudstvo vso obitelj v cerkvi sv. Štefana, ki je dandanes zasebna hiša. Le enemu se je posrečilo uiti v cerkev sv. Frančiška in se tako rešiti. Njegovi potomci so se povzpeli spet do ugleda in moči. A ker so hrepeneli neprestano po premoči in so spletkarili venomer, so jih pregnali Benečani za vedno iz Pulja. Če niso že izumrli, živé nekateri še sedaj v deželi prekucuhov in anarhistov v Italiji. —

Najznamenitejše, kar ima Pulj, je brez dvoma amfiteater. Kdo ga je sezidal? Nekateri trdijo, da Vespazian, drugi da njegova favoritka Julija Cenis. A če ga je ta, ga je seveda z milijoni Vespazianovimi. Tretji so spet mnjenja, da so ga postavili meščani puljski.

To je sicer navsezadnje vseeno, zame vsaj. Zanima pa me, da je šel resni in strogi Vespazian še na svoja stara leta v sužnost bivše sužnje Julije Cenis. Stala je ta sužnost starega imperatorja precejšnje vsote. In čudno, za te mu brž ni bilo žal, dasi je sicer rad skoparil.

Sicer pa mu moramo biti tudi v tem pravični: Lakomnež ni bil, Afrike, kjer je bil namestnik, ni izžemal. Upravljal jo je pravično, zato je užival ugled. Da je hranil in varčeval pozneje na prestolu, je umevno in je bilo potrebno po blazni zapravljivosti prejšnjih imperatorjev. Da ni bil skupuh v vsakdanjem pomenu besede, pričajo velikanske stavbe v Rimu, n. pr. Tempelj miru, poprava Kapitola, Kolosej, ogromni vodovodi. A sicer je bil resen in trd mož, otrdel v delu, saj se je z delom, seveda tudi s pomočjo drugih, n. pr. matere, Narcisa, sina Tita, Berenike in drugih vplivnih mož in

žen povzpел od nizkega rodu do vsemogočnega imperatorja.

A v Pulju ga je minila ob krasni Juliji vsa trdost. Tukaj ni bil več vsemogočni vladar, bil je pokoren sluga. Ni bil mož iz železa, nepremagljiv vojskovodja: mehak je bil kakor vosek, z neprecenljivimi darovi je kupoval urice sladke ljubezni.

Tukaj v gledališču sta sedela pač čestokrat drug ob drugem. Spodaj je šumelo morje, šumelo je v gledališču.

A hipoma molk. V areno stopijo gladiatorji, velike, mišičaste postave. Postoje sredi arene in se poklonijo imperatorju: „Ave, Caesar, morituri te salutant“ . . .

Boj se prične; drug pada za drugim; kri rdeči rumeni pesek. V ljudstvu se zbuja strast, zver dviga glavo ob pogledu in vonju krvi. Po gledališču vrši in buči, da se ne sliši več šumenje morskih valov.

Drug pada za drugim . . . „Smrt!“ Milosti to ljudstvo ne pozna. Še dva se borita. Hud boj je, na življenje in smrt. — „Ti ali jaz!“ — Vesta, da je le ta pot pred njima. A nekdanj sta si bila prijatelja, pobratima. Na severu sta ju rodili materi v enem selu. Isti jezik sta govorila od mladosti. Mehki in sladki so zvoki onega jezika. Še preteklo noč sta se pogovarjala v njem in sta se spominjala s hrepenenjem domovine. A ne vidita je nikoli več . . . „Udari! Ti ali jaz!“ — Pozneje sta stala v boju ramo ob rami. A vjeli so ju. In zdaj sta v zabavo ljudstvu, ki je vzelo prostost njuni domovini. Hoče še njuno življenje . . . „Ti ali jaz . . . kmalu bo konec.“

Zdaj pade eden. Njegove oči se vpro v zmagovalca. Prosijo in poslavljajo se. Nič sovraštva ni v njih . . . „Odpuščam ti Ti si nedolžen . . . Če vidiš morda še kdaj domovino, pozdravi jo tudi od mene, nepozabno, vdano ljubljeno. Nevesta me čaka doma, Slavina, pozdravi tudi njo, nepozabno, vedno ljubljeno . . .“

Zmagovalec mu položi nogo na prsi. Trepeta mu noga, drhti mu ves močni život. . . „Nestvo ima doma, moj pobratim je bil — in jaz ga naj umorim?“ Dvigne oči k impe-

ratorju, k ljudstvu ... „Milost?“ — Tudi njegove oči prosijo — „Smrt!“ kriči ljudstvo, omamljeno od pogleda na kadečo se kri ... Klasični obraz Julijin je blede. Pogleda po strani imperatorja. A obraz vsemogočnega je strog in mrzel. In Julija zamolči prošnjo, ki ji je trepetala že na kipečih ustecah. Imperator dá znamenje s palcem ... Smrt ... „A doma ima nevesto in moj pobratim je bil ...“ Zabliška meč, kri pordeči pesek, ljudstvo besni v divji radosti ...

In spet tiho. V areno stopi truma vjetih mož, žen, mladeničev, devic. Napol otroci so še nekatere. Mirno stopajo v areno, brez strahu na licih, brez groze v očeh. Lica so zardela od vznesenosti, oči polne vdanosti.

Ljudstvo kriči v divji jezi. Poznajo jih: pristaši Galilejca so.

A jetniki, posvečeni smrti, stojijo mirno v areni, pričakujoč divjih zveri. Ne menijo se ne za imperatorja, ne za božanstveno Julijo, ne za tisočero glavo množico ... Ob strani se oglase jezni glasovi levovi. Izpuštili so ga ravnokar, stoji še ob vratih, maha z repom in opazuje z lokavim očesom trumo sredi arene.

Kristjani poklekajo. Oči in roke dvigajo proti nebu.

„Ave, Christe victor!“

Množica besni glasneje. „Smrt jim!“ — Na trdo lice imperatorjevo leže senca znova. Nihče ne kliče: „Ave, Caesar“ ... A takoj se nasmehlja z nasmehom, polnim neskončnega zaničevanja. — Christus victor? — Ta Galilejec s svojimi ribiči? Čudno, da se najdejo vobče še ljudje, ki verujejo vanj. Saj jih je iztrebil vendar Neron toliko! A še živé. Iztrebiti jih z ognjem in mečem? Ni vredno: Blazneži so.

Christus victor? Smešno! Mir je v vsi širni državi. Legije so zvesto vdane. Judje, ljudstvo najžilavejšega odpora, slično Punijcem v obupni samoobrambi, so strti. Sicer povsod mir. Neizmerna je rimska moč, klanja se ji ves svet. In to moč naj premaga reven Galilejec? Christus victor? Nikoli!

Čez vse obličje imperatorjevo je razlito veliko zaničevanje.

Ljudstvo divja. V areni pa umirajo kristjani vdano, brez strahu in brez tožbá. Ne eden ne prosi milosti, ne trepetá ne eden.

Julija sloni ob balustradi in razmišlja z nemirom v srcu. Kaj daje pač tako čudovito moč tem nežnim devicam, da umirajo tako junaško, z nasmehom blaženstva na mehkih ustecah? In ti mladeniči z apolskimi obrazi, otroci še malone, glej, kako jim plamte oči od vznesenega hrepenenja! Kam hrepenijo, po čem?

„Ave, Christe victor!“ — Čuj, kako ga pozdravljajo vdano in kako veselo! Ali hrepene po njem? In kdo je ta, ki mu bije naproti toliko src, polnih hrepenenja in polnih ljubezni? Ali je večji, močnejši kakor oni, ki sedi ob nji in jo ljubi, oni, ki mu je pokoren ves svet, ki pa je sam pokoren nji? — A ta ljubezen, saj je ne osrečuje! Ljubezen onih pa, ki umirajo v areni pod kremplji in zobmi divjih živali, ljubezen do onega neznanega, kako pač mora biti sladka, ker jim navdaja srca s takim junaštvom, ker čara blažen nasmeh na ustnice, ko že umira oko od neznosnih bolečin za vekomaj ...

Oči Julijine se širijo, strme v areno kakor na prikazni. V duši se ji bude čudovite sanje o neznanih svetovih, na srce pa ji lega tesnoba ... Christus victor? Zmagovalec Kristus — ne Vespazian, vsemogočni, igrača njenih rok?

Julija razmišlja, sanjari Julija, zaničljivo se smehlja Vespazian. Blaznost!

A šel je svojo pot Vespazian, šla je Julija. O njuni slavi pričajo le ti nemi, mrzli zidovi, oglodani od zoba časa, poškodovani od človeških rok ... Ob zidovju pak hodijo mimo množice, ki ne mislijo ne na Vespaziana, ne na Julijo, ki pa nosijo v mislih in v srcu ime in sliko Onega, ki je mislila z nemirom in z dvomi v srcu nanj Julija in se mu je smehljala zaničljivo Vespazian.

Christus victor!

Kakor pred leti v Koloseju v Rimu, sem čutil tudi med tem ogromnim kamenitim pasom velikanski prepad med poganstvom in krščanstvom. Vedno se mi zdi ne samo smešno, ampak naravnost znamenje neved-

nosti navdušenje nekaterih modernih za paganstvo kot za vero ljubezni in solnca. Ne — vera ljubezni ni bila, če se ne oziramo na meseno ljubezen, na uživanje. Vera solnca tudi ni bila; tudi ves oni solnčni kult Grkov je sličen le penam, svetlikajočim se v solnčnih žarkih. Nič so. Vere usmiljenja pa še celo ni bilo.

In zato je dobro, da je umrl veliki Pan in vsa njegova družina, in da je zmagal Kristus s svojo vero ljubezni in usmiljenja.

Če se je grešilo v cerkvi kdaj kaj zoper ljubezen in usmiljenje, so grešili poedinci, osebe, ljudje. Vera je na tem nedolžna. Kristus je oznanjal nauk ljubezni in usmiljenja in je bil tudi v dejanju Bog usmiljenja in ljubezni. In ne samo resnica te vere, ampak tudi njena ljubezen, usmiljenje njeno je premagalo svet.

Moje srce je bilo odprto vedno širom ljubezni in usmiljenju. Zato sem srečen in ponosen, da sem služabnik, dasi nevreden, Boga ljubezni in usmiljenja. Zato se oklepam z vsem srcem nauka usmiljenja in ljubezni in Njega, ki je oznanjeval ta veličastni nauk. Zato pozdravljen, Kristus, zmagovalec src, zmagovalec sveta. Ave, Christe victor...

VII.

Lošinj.

Lošinj mi je drag in ljub še izza prejšnjih let. In lastovke sem srečal v njem. Torej bi moral ostati tukaj, saj sem šel lastovkam naproti. A ni mi ugajalo. Ozlovoljile so me vedne italijanske demonstracije. Že na dan prihoda sem bil priča ene. Italijanski in posili italijanski meščani so demonstrirali pred okrajnim glavarstvom zoper novega župnika dr. Bonifačiča, ki je vrl Hrvat. V nedeljo nato je bil slovesno umeščen. Po maši so bile spet demonstracije na Rivi. Italijani so prisilili godbo pri promenadnem koncertu, da je igrala „Eviva, Istria italiana!“ Neki gospod iz Zagreba se je izrazil proti takemu početju nevoljno. Slučajno ga je slišal nekak Italijan, in takoj se je pričel dirindaj. Hrvata so hoteli vreči enostavno v morje. In kak

vrišč je bil! V teh južnih mestih ne demonstrirajo samo možje, ampak tudi žene in dekleta. In ko pričnó kričati te, pa res ni pomoči več. Sicer pa Italijani brž morajo kričati in demonstrirati, kakor mora kričati pri nas pijan kmetijski fant. Sicer ne bi vedeli ljudje, da se ga je nalezal in da ima pogum in moči dovolj za stotero sovražnikov.

„Če je tako“, sem mislil ob barbarskem ponašanju naroda z „zavito kulturo“, „pa pojdemo! Svet je velik, lepo je tudi drugod.“

Pospravil sem svoje malenkosti in sem odrinil še isti večer iz Lošinja. Kakor sem slišal pri povratku, ko sem se mudil v Lošnju več dni, je odšlo po teh dogodkih tudi več drugih letovičarjev. Čemu se pač vsiljevati, če se vedejo tako proti tujcem, ki puščajo lepe vsote na otoku!

VIII.

Na „Panoniji“.

Odpeljal sem se s „Panonijo“, lepim modernim parnikom „Ogrsko-hrvaške parobrodne družbe“. Vobče mi ugajajo parniki te družbe bolj, kakor „Lloydovi“, ker so modernejši.

Moj cilj je bil Zader, znan po nemškutarski vladi in dobrem maraskinu. Tega sem poskusil slučajno drugi dan popoldne; o prvi sem slišal že na ladji, a kar sem slišal, me ni veselilo in me ni navdušilo bolj za dalmatinsko vlado, kakor sem bil vnet zanjo do tedaj, in to je bore malo.

V moji bližini sta pričela govoriti dva sopotnika iz dolgega časa. Eden, mlad gospod, je omenil, da je nastavljen pri namestništvu v Zadru, na kar je menil drugi: „A kako to, da ne sprejema dalmatinska vlada nemških dopisov? Jaz sem vposlal nekoč nemško vlogo, a so mi jo vrnil, češ, naj jo vložim v italijanskem, hrvaškem ali srbskem jeziku.“

„Zdaj je že boljše“, je menil vladni mož, pač rojen Nemec, kakor se je videlo iz izgovora.

„Zdaj se sprejemajo tudi nemške.“

„Torej bo prodrila sčasoma nemščina?“
„Gotovo.“

„Ne boš, Jaka!“ sem mislil. „Toliko moči bodo dalmatinski sokoli že še imeli, da se obranijo nemške vsiljivosti.“

Večer je bil krasan. Nebo čisto kakor oko nedolžne deklice. Zvezde so gorele kakor daljni plameni, ki v komaj čutnem pišu zadrhtijo zdajzdej, a goré takoj spet mirno in pokojno. Mirno je bilo tudi morje, gladko kakor ogledalo. Z ladje je lil dolg širok pas tja čez mirno temnomodro plan. V daljavi se je ožil; še tam dalje je bilo zagrnjeno vse v črni pajčolan. Ob ladji so blesteli valovi; zdelo se je, da se peljemo po tekočem srebru. Ali pa plavajo nevidne morske deklice z nami in se blesti njihov diamantni nakit?

Na obrežju je gorela tuintam luč. Gorela je mirno, kakor bi zrlo veliko svetlo oko začudeno sem na morje, na veliki nestvor, ki hiti čez valove in se ogleduje tudi z velikim svetlim očesom na vse strani...

Glej, tam je spet svetlo vse ozračje od zemlje do neba! Ni povsem svetlo, le napol, kakor bi gorel kje spodaj velik plamen. Plamen se ne vidi, a odsvit sega od zemlje do neba. Mesto leži pač tam — razsvetljeno je vse, zato se blesti ozračje nad njim.

Začelo je prihajati hladno. Oči so mi postajale težke, zanimanje je ponehavallo. Kabina je pripravljena: Pojdimo spat!

Lahko noč, dražestna bralka! Sanjajte kaj lepega! Da se peljete v srebrni ladji ali v diamantni školjki, ki je vprežen pred njo bajen snežnobel labod, v deveto deželo, kjer je večna pomlad, večna mladost, večna ljubezen, večna sreča. Sanjate kdaj o oni deželi? — Če jaz? Gotovo čestokrat. A največkrat z odprtimi očmi...

IX.

Zader.

Parnik je plul počasneje, kar me je zbudilo. Pokukal sem skozi okno: Luči na molu zadrskem so bile že blizu. Na vrata je potrkal kamerier. „Hvala, že bdim.“

Prišli so postreščki. — „Kam?“ — „V najbližji hotel.“ — „Ta je ‚Vapore‘.“ — „Meni je vseeno. Da pridem le kmalu k pokoju. Zaspan sem.“

V „Hotelu al Vapore“ je bilo treba zvoniti opetovano. Ko je prilomastil sluga, sta se pričela s postreščkom koj prepirati. — „Kaj zvonite toliko? Vse goste predramite.“ — „Kaj pa ne pridete? Ste spali?“ — „Kaj spal! A prišel je s parnika že en gospod pred vama; temu sem moral odkazati sobo... Kaj torej zvonite in razbijate?“

„Le kričita, gospoda, zbudita vsaj še one goste, ki jih še ni zvonec spravil pokonci!“

To ju je umirilo nekoliko. Zlovoljni, mršavi sluga mi je odkazal sobo in je menil: „Cipelice pa izvolite dejati pred duri!“

„Hvala, gospodin!“ — Morda je mislil, da prenočujem prvopot v hotelu.

Miru ni bilo do jutra. Bila je noč od nedelje do ponedeljka. Vsak hip je prišlo mimo par veselih ponočnjakov, ki so peli, kakor bi bili sami v mestu. Da hočejo drugi ljudje spati ob času, ko oni hodijo po breznicah, jim seveda ni prišlo na um.

Dasi mi je sluga zabičal tako skrbno, naj denem cipele pred duri, zjutraj vendar niso bile osnažene. In hoditi po svetu in po mestu z neosnaženimi šolnji, ne spada ravno k prijetnostim življenja, tudi k prijetnostim popotovanja ne.

Poklical sem slugo. — „Kaj pa mi niste osnažili cipel?“ — „Saj sem jih obrisal.“ — „Obrisali? Pojdite se solit! Maševat pojdem, a z rjavimi in oglodanimi šolnji ne grem.“ — „Pa jih osnažim.“

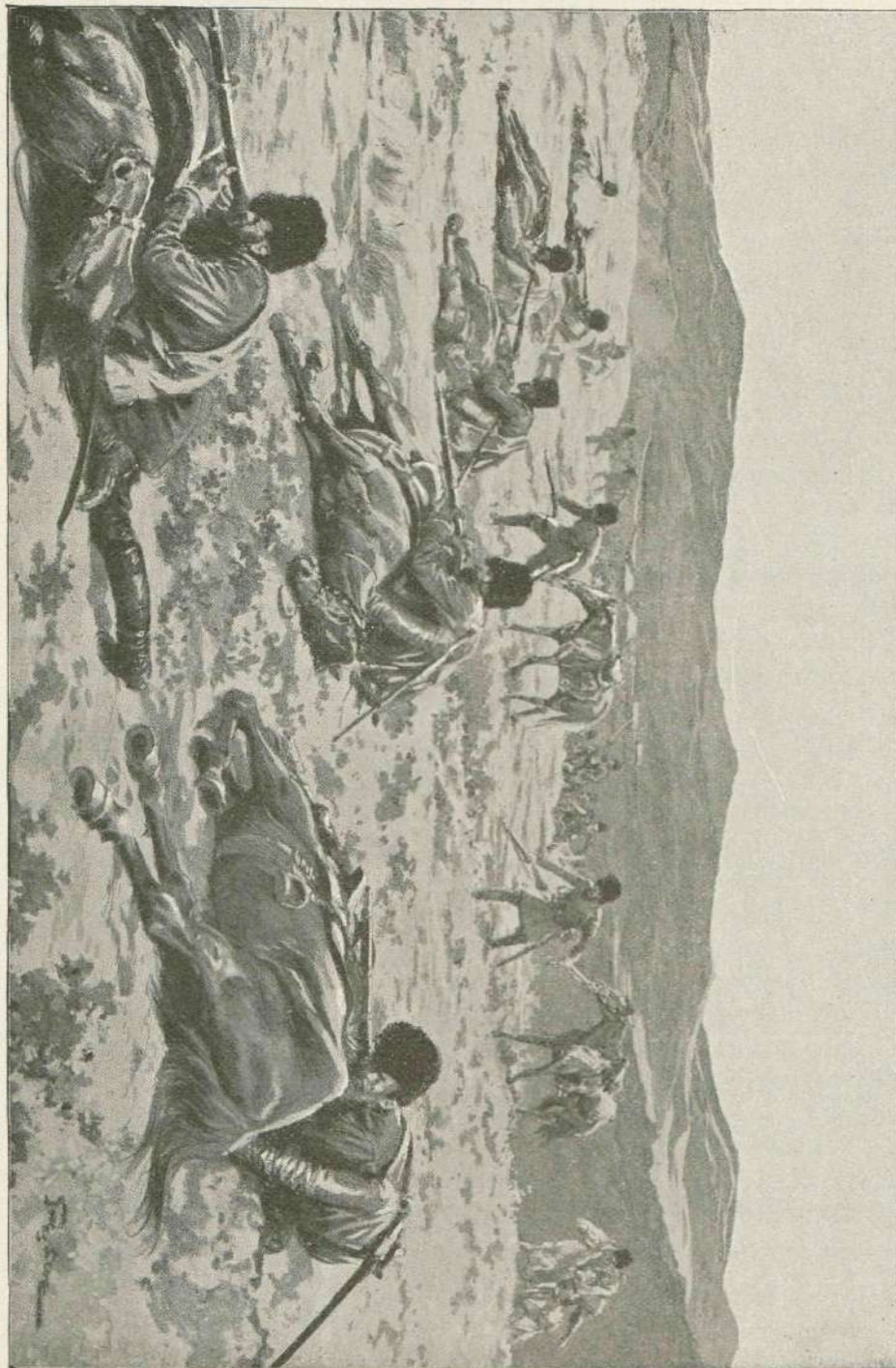
Odjadral je z njimi, a čez nekaj časa se je vrnil skoro s prav takimi, s kakršnimi je odšel.

„Menim, da bo zdaj dobro.“ — „V imenu božjem“ — sem se vdal. A mislil sem s tiho zavistjo na Liburnce, katerih glavno mesto je stalo tukaj že v X. stoletju pred Kristusom. Ti pač niso imeli naših ne posebno krasnih cipel, torej jih tudi ni bilo treba snažiti in ne hoditi z neosnaženimi po mestu.

Takoj poleg hotela je cerkev sv. Hrzigona. Prostrana je, lepa, solnčna.

„Ste li Hrvat?“ — me nagovori kanonik.
„Ne, gospod, Slovenec.“

KOZAKI V BOJU.

Po zajutрку sem se šetal na molu. Naproti sta mi prišla frančiškan in kanonik srednje starosti, prijaznega, finega obraza. Pozdravim ju.

„Odkod?“
„S Koroškega. Ta in ta sem.“
„Poznate gospoda Einspielerja?“
„Poznam.“

Aleksandra, ruska carinja.

Ruski car Nikolaj II.

„Pozdravite mi ga! Dobra prijatelja sva; na Dunaju sva bila skupaj v državnem zboru. Jaz sem državniposlanec Perič. A kam greste?“

„Dalje po Dalmaciji in v Črno goro.“

„Lepa pot! Pa potujte srečno!“

Popoldne sem pripovedoval o tem srečanju gospodu nadzorniku Zavادلu, bivšemu svojemu profesorju slovenščine v Celju. Ugajalo mu je posebno, da me je vprašal gospod kanonik, če sem Hrvat. — „Ali ste Hrvat? Ta pa je res lepa!“ je ponavljal parkrat in se smejal od srca. Spominjal sem se njegovega smeha v šoli, ko nam je pripovedoval o dveh slovenskih dijakih na Dunaju.

„Stara hiša“ — nam je pripovedoval, ko je hotel osmešiti kak neprimeren izraz v nalogah ali v govoru — „stara hiša“ si je izposodil od neumnega bruca denarja z zagotovilom, da mu ga vrne gotovo v treh tednih. Minili so trije tedni, a stara hiša ni vrnil ničesar. Trije tedni so se podvojili in

potrojili. Stara hiša je pač pridno krokal po Dunaju — študiral ni, ker je bil že prestar ali pa je študiral le „v prostih urah“ — denarja pa ni vrnil. Bruc je čakal s težkim srcem, a še težje mu je bilo ob misli, da bo moral staro hišo opominjati. Nekoč se srečata slučajno ob cerkvi sv. Štefana. Bruc zbere ves pogum in res opomni staro hišo s ponižnimi besedami na dolg, ter pristavi kakor v opravičenje: „Glejte, gospod, tako sem zidal na Vas, a Vi ste varali moje upanje!“ A stara hiša meni mirno: „Zidajte, gospod rojak, zidajte tako visoko, kakor sv. Štefana stolp, a ne prizidate gotovo nikoli nič.“

Prvikrat smo se smejali od srca tej povestici sami, pozneje pa — vsaj jaz — smehu gospoda profesorja. Tako izredno mi je ugajal vedno ta smeh, in ko se je smejal gospod nadzornik onemu originalnemu predstavljanju ob luki, sem se ga spominjal zopet in se nehote tudi zopet nasmehljaj . . .

(Dalje)

V ZADRSKEM PRISTANIŠČU.

KSAVER MEŠKO :

LASTOVKAM NAPROTI.

POTOPISNE ČRTICE.

Najpoprej sem si ogledal, kot vsak tujec, cerkve v Spljetu. Ko sem vstopil v stolnico, je bila prazna, a polna solnčne svetlobe, kar jo je delalo še veličastnejšo. Slikana okna so ležala na tleh v čudovitih barvah. Od tal do okna pa so se zibali široki pasi prahu, lesketajoči se v vseh barvah. Tiho je bilo v cerkvi kakor v grobu, a lepo, vse radosti polno. Molilo se je kar samo od sebe, ne z besedami, a slednja tiha misel je bila vdana molitev.

Kar me je dirnilo neprijetno tukaj in tudi v vseh drugih cerkvah zadrskih, so bili samoitalijanski napisi. Najbolj mi je ugajal pač napis: „Si prega di non sputare in terra“ ozir. „sul pavimento“, kakor sem čital v drugih cerkvah. To priča pač, da pljujejo po tleh le Italijani, kaj?

Najstarejša cerkev zadrška je pač ona sv. Donata, ki pa je zdaj muzej. O nji govori že Konstantin „v škrlatu rojeni“ (Por-

(DALJE.)

phyrogenitus) v X. stoletju v knjigi: „De administrando imperio.“ Ne pové pa kraljevi zgodovinar, kdaj je sezidana in od koga. Iz napisa „Junoni Avgustae“ sklepajo, da je stal nekdanj na tem mestu tempelj Livije Avguste, soproge Augustove. V IX. stoletju ga je prezidal škof Donat v cerkev in jo je posvetil presveti Trojici. Truplo škofa Donata počiva tudi tukaj, in ko je bil proglašen za svetnika, so imenovali cerkev po njem.

Zanimiva je tudi cerkev sv. Simeona. Truplo tega svetnika so prenesli l. 1280. iz Jeruzalema in so ga hranili najpoprej v kapelici sv. Roka; l. 1632. pa so ga prinesli v to cerkev. Izpočetka so počivali pozemeljski ostanki svetnikovi v srebrni rakvi. To je darovala kraljica Elizabeta, soproga Ludovika Velikega. Stala je rakev baje 28.000 zlatov. Tudi angela, ki držita rakev, in sta zdaj iz bron, sta bila baje srebrna. — Nekoliko niže sta še dva angela iz kamena. Sigismund, ki je potreboval vedno denarja, a ga ni

imel nikoli, je vzel srebrno rakev in jo je raztopil ter dal prekovati v denar. Sedanjo rakev so naredili v Benetkah iz Turkom odvezitih topov.

Sluga iz hotela „Vapore“ mi je pravil, da so rabili Francozi to cerkev za hlev. Zato so prenesli baje rakev z relikvijami svetnikovimi v drugo cerkev. A drugo jutro so jo našli spet na starem mestu, torej v hlevu. — „Ker je ležal tudi Spasitelj v hlevu, ni hotel biti sv. Simeon večji in boljši in se je zadovoljil tudi s hlevom“ — je menil cicerone, ki se mi je pravzaprav vsilil, ker vabil ga res nisem, naj postopa po ulicah z menoj. Hodim najrajši sam. Zanimivi sta veliki slike na stenah v prezbitერიju. Ena kaže kraljico Elizabeto, ki si je prilastila na skrivnem prst sv. Simeona in ga je skrila v nedrje. A v kazni za to se je lotil tam rak. Druga nam predstavlja, kako prinese kraljica prst nazaj in prosi svetnika kleče odpuščenja in ozdravljenja.

Druge cerkve hranijo dragocene slike. A o teh ne morem govoriti, ker v ti stroki res nisem veščak. Žal!

Ogledal sem si tudi cerkev nezedinjenih Grkov. Za oltarjem je stal postaren kanonik z dvema drugima gospodoma. Videl sem, da sta opozorila kanonika name, na kar je prišel k meni in me je povabil prav prijazno, naj si ogledam cerkev. Kazal mi je njihove hostije za bolnike, ki jih je ravno sušil nad žrjavico. Rekel je, da jih pripravljajo ta dan — bil je njihov veliki ponedeljek — za vse leto: Gospoda pomočnika mi je predstavil kot diakona. Kazal mi je dragocen križ, ki ga je darovala velika kneginja Marija Feodorovna, ko je potovala po Dalmaciji, dalje krasen kelih, dar našega cesarja. Zanimal me je tudi njihov misale.

Cerkev je krasna kakor vse grške cerkve po mestih.

Ob 10. uri so imeli službo božjo. Gospod kanonik me je povabil, naj pridem, in me je opozoril posebno še, da pojó danes na koru. Šel sem res ob desetih. Peli so v resnici lepo, sopran naravnost krasno. —

Po kosilu sem iskal cvetic. Menil sem, da se jih na jugu dobi lahko, kolikor si jih želi srce. A varal sem se. Po dolgem iskanju sem našel prodajalnico. A ni bilo nič lepega.

„Dvoje porok je bilo danes in sem prodala vse!“ — je menila gospodična.

„Ali ni še kake druge trgovine v mestu?“

„Ne, je še ena preveč.“

„Ta pa je res lepa! Na jugu, v deželi cvetja!“

„Eh, tudi pri nas ni vse v cvetju!“ — je menila gospodična smeje.

Hotel sem iti v Blažekovičev park. A napis ob vratih me je poučil, da je dovoljen vstop danes le vojakom in povabljenim osebam. „Pa imejte!“ — sem menil, ne da bi se čutil nesrečnega, ker nisem smel vanj.

Popoldne sva se iskala po mestu z gospodom nadzornikom Zavadlalom, pri katerem sem oddal dopoldne posetnico. Spoznal sem navsezadnje, da se najdeva težko, zato sem šel na dom k njemu, kjer me je sprejela ljubeznivo gospa soproga. Ravno sva se prav razgovorila o slovenski domovini, kar pozvoni naglo in glasno.

„Moj soprog. Poznam ga po zvonjenju.“

In res je bil on, a ves zasopel.

„Spodaj na molu so mi povedali, da so videli iti mimo takega in takega duhovnika, in sem menil, da ste šli res na dom. Dobro tako. Da vas dobim, sem vedel. Iz Zadra nam ne uidete lahko.“

„Črez Velebit morda“ — je menila gospa.

„Me nič ne vabi nanj. Prevroče je že v Dalmaciji.“

Milostna je prinesla maraskina.

„Torej ga bom pil vendarle, dasi ga nisem nameraval.“ — Ves Zader ga je poln, in pije ga menda vsak tujec. In ker ga pije vsak, sem sklenil, da ga ravno ne okusim. A tukaj se nisem mogel braniti. Sicer pa je bil izvrsten.

Dalmatinci sami pijo, kakor Južni Slovani vobče, zelo malo. Gospod nadzornik mi je pripovedoval, da je za onih let, kar je bil gimnazijski ravnatelj v Dubrovniku,

videl le enega moža, ki ga je imel precej pod kapo. — „A še ta je bil Slovenec; pel je slovenske pesmi...“

Vsekakor so domačini zmernejši kakor tujci. To sem opazil opoldne tudi v hotelu. Kake pol ure smo čakali na vino, a rekel izmed Zadrčanov ni nobeden nič. Le trije Nemci — bili so menda od finance — so vpili vedno po vinu. Posebno eden ga ni mogel dočakati. Vsak drug stavek je bil gotovo: „Herr Wirt, ich möchte einen Wein.“ — Kučegazda je bil že v vidni zadregi. „Tako ga prinese iz kleti. Samo trenutek, prosim!“ — A čez pol minute se je ponavljalo: „Herr Wirt, bekomme ich einen Wein?“

I meni je bilo to že dosadno. Pričalo pa je to vedenje o dvojem: da imajo Germani zelo žejna grla in da so oblastni povsod, tudi v Dalmaciji.

Popoldne menda tukaj vobče ne zahaja nihče v hotele. Pred odhodom sem naročil *piccolo*, naj mi prinese četrtinko vina. Čakal sem ga dolgo časa. Naposled prihiti z osminko in meni: „Gospoda ni doma, vina pa ni več nikjer.“ — Moral sem se smejati in sem dal še istega *piccolo*. —

Govorili smo pri g. nadzorniku o domovini in o razmerah v nji, ki ji jih obžaluje seveda vsak, kdor ljubi domovino. Zelo je hvalil gospod nadzornik Štajersko in njene odkrite prebivalce, ki jih je spoznaval posebno, ko je bil okrajni šolski nadzornik v Celju.

Kar se tiče našega leposlovja, sem našel tukaj isto, kar povsod v onih naših krogih, ki se res zanimajo za lepo knjigo in imajo tudi samoniklo in samostalno sodbo. Vsi ti imajo o naši literaturi čisto drugačno mnenje kakor naši kritiki. Kaj je vzrok temu? Kdo se moti, ali kritiki ali čitajoče občinstvo? — Seveda, kdor ima malo vpogleda v te razmere in vé, kako se pišejo dandanes kritike in kako se naročajo, se ne čudi. Žalostno pa je, da moré take kritike naše najboljše talente, talente, ki prično polagoma misliti, da je umotvor vsak njihov nestvor, da je klasična vsaka nezmisel, ki jo zapišejo iz svojega ali jo povzamejo iz tujih slovstev. — Ta posledica

je vredna obžalovanja, panegiriki sami ne — saj je še dovolj papirja na svetu in črnila tudi dovolj. Edino dobro je le, da ima čitajoče slovensko občinstvo boljši okus kakor kritiki. —

„Gödölö“ je že piskal v luki. Poslovil sem se. Gospod nadzornik me je spremil. Predstavil me je gospodu kapitanu in me je priporočil njegovi posebni naklonjenosti.

Še malo minut, in odrinili smo. Zader je bil ves oblit s popoldanskim solncem. Z morja se je dozdeval res lep, dasi mi sicer s svojimi ozkimi ulicami ni ugajal posebno.

Pluli smo proti Spljetu, pač najzanimivejšemu mestu dalmatinskemu.

IX.

Spljet.

Obiščete li kdaj Spljet? Da? Pa prosim, izvolite urediti popotni načrt tako, da priplovete tja v poltemni noči. To je čudovit prihod! Kakor bi vstajal nov svet, ves ovit v polprozorno tajno poezijo, se zdi človeku, ko se prikaže v daljavi obzidje Dioklecianove palače in kipi v nebo napol smelo in ponosno, napol pošastno. Ali niso ti zidovi v svojih razvalinah nekako slični velikemu cesarju, njegovim naklepom, njegovemu trudu? Velik je bil, veliki so bili njegovi načrti, a na koncu je odstopil ves potrt s pozorišča, načrti njegovi so se rušili na vseh koncih in krajih — minevalo je staro, na razvalinah je vstajalo novo življenje, nove ideje so prihajale na površje in so se dvigale smelo, ker so čutile v sebi novo veliko moč, izvirajočo iz resnice, iz vira resnice samega.

Sprejel nas je sluga najboljšega in najmodernejšega hotela spljetskega „Troccoli“. Menil sem, da mi pove morda kaj zanimivega o palači Dioklecianovi ali vobče o prošlosti spljetski. Zato sem ga vprašal, ko smo prišli do zidu na primorski strani: „Kaj je to, gospod?“

„Kuče, gospodin!“ je menil vljudno, a enostavno. Ne vznemirja ga pač starinslovje in mu ne dela težke glave. In morda je prav tako, kaj menite?

Bilo je pozno v noči, menda ob dveh. Šel sem takoj v posteljo, ker na parniku nisem spal mnogo. A ker me je zanimalo mesto, sem vstal zgodaj.

Zanimivo je življenje na ulicah v južnih mestih pač ves dan, a posebno mi je ugaljalo vedno zjutraj, ko prihajajo ljudje z dežele, in seveda zvečer, ko gre noblesa na promenado.

kakor na slikah v cerkvi; oči jim zró v svet božji napol zamišljeno, sanjavo, napol radostno, skoro malo razposajeno. Radovedno zró tujca, ki si ogleduje z zanimanjem vsako malenkost. Če pa jim pogleda naravnost v lica in oči, jim zatrepeta na mehkih ustecah komaj viden smehljaj. — „Bog z Vami, dražestna, nedolžna bitja! Najrajši bi se Vam pridružil in bi Vas spremljal v šolo in bi

DIOKLECIOVA PALAČA V SPLJETU.

Življenje v teh ulicah ali ob morju je res pisano. Kar blesti se od raznovrstnih noš in raznobojnih oblačil. In ti krasni obrazi, zagoreli navadno, a skladni, čestokrat naravnost klasični! Telesa kakor izklesana iz sirmiškega, fruškogorskega marmorja! Tu ali tam stoji slikovita gruča žen ali močnih, koščenih mož. Govoré naglo in glasno. Vmes stopajo mlade deklice s knjigami. Obrazi

kramljal z Vami vso pot in vse dopoldne in ves dan. Sladka je Vaša govorica kot mila glasba... A miru in doma ne bi našel tudi pri Vas —; za teden morda, za dva, a potem bi prišel nemir, prišlo bi hrepenenje. Zato je bolje, da človek gre kar kmalu... Bog z Vami in hvala za oni sladki nasmech...”

Stolnica! Kolikokrat sem že sanjaril o nji, o tem bivšem mavzoleju Dioklecianovem!

Ko sem stopil v njo, mi je bilo čudno pri srcu. Ne vem prav, kaj je bilo to, ali razočaranje ali vpliv spominov, ki se vzbujajo človeku v tem zgodovinskem hramu. Mislil sem si jo večjo. A navzlic temu me je pretresla s svojo resnostjo, s svojo malone mračno notranjostjo. Zdi se mi, da razen rimskih cerkvâ ni naredila name kmalu kaka cerkev takega vtiska kakor ta. Cerkev sv. Štefana na Dunaju n. pr. se mi ni dojmila duše nič posebno. Seveda je bilo morebiti krivo tega tudi duševno razpoloženje.

Ali naj opisujem to cerkev? Čemu? Kdor je ni videi, si je itak ne more lahko misliti take kakor je v resnici. Na zunaj tvori osmerokot, znotraj je okrogla. Menda je najmanjša stolnica daleč naokoli. Premer okrogle notranjosti je $13\frac{1}{2}$ m., visoka je $21\frac{1}{2}$ m. Stebri in vdolbine ob njih so deloma prenovljeni. Pravo remek-delo je prižnica, stoječa na samem, v dolbini ob velikih vratih na evangelijski strani. Na nji sedi mogočen orel in razprostira ponosno peruti, da se dvigne v višino, kakor smela misel govornikova, ki kipi z zanosom v višave in dviga s seboj tisočere druge misli, tisočera ginjena, oduševljena srca...

Prišel sem prvokrat v stolnico približno ob istem času kakor v Zadru. V Zadru je bila vsa cerkev polna solnčne svetlobe, a to je polnil skoro mrak. Ob stranskem oltarju je daroval duhovnik sv. mašo. Pokleknil sem prav pred oltarjem. Da me je videl bolj natanko, je sedel ministrant kar na oltarske stopnice pred mene. Gledal me je, kakor bi bil iz devete dežele, iz Indije Koromandije. So res brhki fantje ti ministranti na jugu!

V Zadru si je prinesel deček, ki mi je stregel, od nekod klečalnik in ga je prenašal od strani na stran. Vse prav, a menim, če morejo klečati drugi ljudje pošteno in so pri miru te polurice, tudi postreščkom ni treba prenašati klečalnikov in ne sedeti na stopnicah in obračati oltarju hrbta...

Poprej se je mislilo, da je bila sedanja stolnica ob svojem času Jupitrov tempelj. Dandanes so mnenja, da je bilo Jupitrovo

svetišče v sedanjem baptisteriju, ki torej ni bil tempelj Eskulapov, kakor so učili poprej. Stolnica pa je mavzolej Dioklecianov. Tako pravi tudi napis nad glavnimi vrati, ki pa so zdaj zaprta, ker je zagrajen spredaj ves prostor zaradi poprav na zvoniku.

Čudno. Dandanes počiva tukaj nad pepelom Dioklecianovim sv. Domnius ali Dojmo, učenec sv. Petra, kakor pravi napis na oltarju v kapelici na evangelijski strani. Sv. Dojmo je uvedel pravzaprav v Dalmacijo vero Kristusovo, ki jo je oznanoval pred njim nekaj časa tukaj že sv. Tit.

Mučen je bil okoli l. 107. Majhen, fino izdelan relief na oltarjevem podstavku kaže njegovo mučeniško smrt, napis pa pravi: „Za postavbo svojega Boga se je boril do smrti.“ V isti cerkvi počivajo tudi ostanki mučenika Anastazija Fulona iz Akvileje. A Spljetčani posebno časté sv. Dojma, kar pričajo napisi na oltarju in ob njem n. pr. „Ave sancte discipule apostolorum principis. Ave lumen Dalmatiae, unica spes Spalati.“ —

X.

Dioklecian, najljutejši preganjavec kristjanov, je sanjal pač težko v skrbi in nemira polnih nočeh, da bodo opravljali nekoč nad njegovim pepelom daritve onemu Bogu, ki ga je tako zaničeval, čigar spoznovavce je sovražil kot sovražnike države in jih preganjal do smrti z neizprosno krutostjo. —

Velik duh je moral biti Dioklecian vsekakor. Nekateri ga imenujejo zadnjega nadčloveka rimske dobe. Vsekakor je največja zgodovinska osebnost dalmatinska.

In če tudi res ni bil morda izredno velikega duha, pa gotovo železne volje. Navrh je imel — kakor ga označuje Evtropij — jasen pogled za vsako priložnost, ki je bila njemu v prilog. A bil je tudi prekanjen in je rad zavračal krivdo svoje krutosti na druge rame.

Bil je sin sužnja, pisarja senatorja Anulija v Dalmaciji, rojen ali v Saloni sami ali v okolici v Diokleji, zaradi česar se je imenoval izpočetka Kaj Avrelij Valerij Diokles. Senator mu je dal prostost. Vstopil je v

rimске legije, kjer se je povzpел do vojvodske časti: „Dux Moesiae“. Pozneje je postal „comes domesticorum“ in l. 284. dne 17. decembra — so ga proglasile legije za cesarja. In nekdanji suženj se je imenoval „Iovius“. Jupitru se je smátral sorodnega in je zahteval božjo čast. Njegovemu božanstvu so darovali, saj „sveto“ in „najsvetejše“ in „cesarsko“ je bilo takrat eno in isto.

Žal, da je omadeževal tudi ta sicer veliki vladar svoje ime in svoj spomin z mučeniško krvjo. Izpočetka je bil sicer res kristjanom naklonjen, a žal, da je začel sčasoma poslušati sovladarja Galerija in poganske svečenike, ki so mu govorili venomer o nevarnosti za državo, če pusti, da se krščanstvo razširja neovirano. „Kako velik bi bil spomin Dioklecianov v knjigi zgodovine, če bi bil umrl l. 302.!“ — vzklika neki zgodovinar. A žal da ni, in da je njegova pot od l. 303. do 305. zaznamovana s potoki krvi. „Poln trpljenja in muk je bil ves svet“ — piše Laktancij o ti dobi — „in razen v Galiji (kjer je vladal Konstantin) so divjale tri divje zveri (Dioklecian, Maksimian Herkulij in Galerij) od izhoda do zahoda.“ „A hujše kakor natezalnice, meč in grmade so bile duševne muke, ki so jih morale pretrpeti krščanske žene in device“, poroča isti Laktancij in istotako Evzebij. — A kaj so dosegli? „Meči so postali topi, so se skrhali in se potrli; krvniki so opešali in so jih morali nadomestiti drugi, a kristjani so pevali slavospeve svojemu Bogu“, tako označuje Evzebij v kratkih besedah uspeh tega nečloveškega divjanja.

Res, odpadlo jih je mnogo, tudi soproga Dioklecianova Priska in hči Valerija sta darovali bogovom, a cerkev se je očistila, odpadle so pleve, ki so se zaredile v štiridesetletnem miru, kleno zrno pa je ostalo.

Veliko je storil Dioklecian za svoje bogove. A ko se je odpovedal škrlatu l. maja 305. v Nikomediji in je vstopil v navadno kočijo, ki ga je peljala k morju, odkoder je odjadral v ljubljeno domovino, v Dalmacijo, je bil življenja sit, potrť mož, ki je že uvideval, da se je boril zastonj.

In čemu je pač pretrgal l. 313. sam nit svojega življenja? Ali je bil prepričan, da je bilo zaman vse njegovo delo, ali je spoznal nemoč svojih bogov?

Dioklecian se ni smehljal več zaničljivo vdanemu pozdravu kristjanov, ki ga je slišal v rimskem Koloseju: „Ave, Christe victor!“ — Čelo se mu je gubalo ob spominu na te besede, ko je blodil v Saloni po širni palači in je razmišljal o usodi stare rimske države in starih bogov. Čelo se mu je gubalo, obraz je bleдел, srce mu je trepetalo... Res: „Christus victor?“ Čuj, po vsi širni državi že zveni ta klic. In trese se stara država.

A kje so stari bogovi, ki jim je zidal dragocena svetišča, ki se je boril za nje z mečem, ognjem, z natezalnicami? Ali nočejo pomagati? A čemu jim je služil tako vdano in zvesto, čemu je moril zanje tisočere in milijone, ki vstajajo v tihih nočeh in prihajajo k njegovi postelji, da plane pokonci sredi noči in blodi brez miru po širni palači, samo, da jih ne bi videl več!

Ali ne morejo pomagati? Ali so ostareli, oslabei, ali se morajo umakniti res novemu Bogu, revnemu Galilejcu? A čemu potem še poklekati prednje, čemu jim še zažigati darove, čemu staviti v nje zaupanje za prihodnje življenje?

Zazeblo je starega cesarja. Bilo mu je, kakor bi slišal iz daljave, sem črez bučeče morje, iz temne bodočnosti klic poln gneva in poln obupa:

„Νενίκηκας Γαλιλαίε! — Zmagal si, Galilejec!“

In polbog je sklonil glavo ter si je zaželel pokoja in smrti...

XI.

Spljetski muzej.

Izza zadnjega popotovanja obžalujem med drugim posebno dvoje: da nisem videl vsled neugodnih plovitbenih zvez stolnice trogirске, najkrasnejše katedrale dalmatinske, in da se nisem seznanil osebno z monsignorjem Bulićem. Odpeljal se je z gospodom svetnikom Benndorfom v Metković.

Zanimiva je posetnica, ki mi jo je poslal pozneje. Slove:

Msgr. Fr. Bulić

Počastni komornik Nj. Sv.

Ravnatelj gimn. u. m. Vladin Savjetnik

Ravnatelj c. kr. Arheološkog Muzeja u Spljetu i izkopina u Solinu

Konservator c. kr. Središnjega Povjerenstva za stare spomenike

Počastni član Jugoslavenske Akademije. Dopisujući Arheološke Papinske u Rimu

Redoviti član Austrijskog Arheološkog Zavoda u Beču i Njemačkog u Berlinu

i Imper. Arheol. Družtva u Odesi, Moskvi i Petrogradu

Officier francuzke Akademije.

Lepe litanije, kaj? Zato pač ni čuda, da ga ljubijo Hrvati tako iskreno in s takim spoštovanjem, saj je mož neumorne delavnosti in izredne učenosti.

Ker ni bilo gospoda ravnatelja doma, sem se izročil slugi, naj mi razkaže muzej. Opisovati ga tu pač ni mogoče. Koliko malenkosti je zbranih! Ali naj popisujem centimeter dolge steklenice za strup, ki je igral, kakor znano, pri Rimljanih veliko vlogo? Sluga mi je razlagal, da so nosile mlade kristjanke strup vedno pri sebi in so ga izpile, če je bila v nevarnosti kdaj njihova ženska in deviška čast. Te junakinje so volile rajši smrt, kakor bi postale nezveste božjemu ženinu. A gotovo je mnogo teh malenkosti bilo tudi v poganski posesti. Ali naj opisujem vse steklenice za parfume, te čudovite fibule, glavnike, zapestnice, žličice za ušesa, zobotrebnike in vse te čudovite malenkosti, katere je ustvarila rimska kultura? Pojdite gledat, prosim!

V prvi sobi je zanimiv takozvani sarkofag Dioklecianov z reliefom „Lov Meleagerjev“ — vsaj starinoslovci trde, da kaže to snov. Lov Meleagerjev na kalidonskega mrjasca se naj nanaša baje na znani umor Arija Apra. Dioklecianu je prerokovala vedeževalka, ko je služil pod Avrelijem v Belgiji, da postane cesar, če ubije divjega mrjasca. Po umoru cesarja Numeriana so obdolžili prefekta telesne straže, Apra, da ga je umoril on (17. septembra 284.) Dioklecian je prebodel kar

kratkotomalo prefekta, češ, sedaj sem ubil mrjasca. Beseda „Aper“ pomeni namreč mrjasca.

Sarkofag seveda ni Dioklecianov, ampak je prenešen v 16. stol. iz Solina.

Druga posebna zanimivost je egiptska sfinga iz časa Amenhotepa II., ki je bil deveti kralj XIX. dinastije; torej je iz XVI. stol. pred Kr. Zanimivi so napisi na nji: „Dobrotni bog Ra - neb - ma, vir življenja, ljubljene Amon - Raov, gospoda prestolov, gospoda neba“ — tako napis na poprsni strani. Na podnožju spredaj. „Ra - neb - ma Amenhotep - hag - vas, ki podeljuje odlikovanja vsem plemenitim zemljanom...“ Na desni strani: „Dobrotni bog, zlati hrib, ki daje bogastvo ljudem, ki ga gleda knez življenja, razsvetljevavec obeh dežel...“ Na levi: „Dobrotni bog, ki kaže svoje obličje kakor Ptah, ki tehta srca, kakor gospod osmeromestja. Zaščitnik tega spomenika, kateremu še niso naredili sličnega... sinu solca Amenhotep - hag - vasa, gospodar vseh zemlja, ki podeljuje življenje, zdravje in moč kakor solnčni bog.“

Lepa je Venera, a brez glave.

Ko sem si ogledal vse, mi je dal sluga na pot še par brošur. Ogledal sem si jih malo takoj pred muzejem. Bilo je vroče in prašilo se je kakor po naših belih cestah v avgustu. Pred prodajalnicami so stali brezdelni prodajalci in se pomenkovali. O čem? ne vem, nisem poslušal... Mimo je prišla s služkinjo mlada gospa ali gospodična oblečena v črno. Šli sta pač na trg. Ob oglu sta postali in gledali tujca, ki čita brošure na ulici. Pogledal sem ji, in nasmejali sta se. Zazdel sem se sam sebi smešen in sem se tudi smejal. Stopili sta v ulico in se ozrli še enkrat. —

„Adio, bella signorina, ne vidiva se nikoli več.“ —

Na kamenju pred muzejem je sedel star mož: Pušil je in se ni zmenil za nikogar.

Tako je prav, brate! Le nič skrbi, in ne gledaj nikogar! To dela le težko srce.

Ob kamenju so brskale kokoši. Velik, nadut petelin je stal oblastno ob njih. Po gledal me je po strani, zamahal s krili in

zletel na kamenje. Ošabno in samozavestno se je ogledal okoli sebe in je glasno zakikirikal. Mislil je pač: Le belite si glave z učeno staro šaro! Jaz živim zadovoljno ob svojih pisanih družicah tudi brez tega.

Morebiti je mislil tudi ta prav, kaj menite? Cena filozofija sicer, a dandanes je brž v časti tudi drugod, kaj? Pritrdite? No, glejte!

XII.

Solin.

Solin me je zanimal posebno od tedaj, ko sem bral o junaških ženah solinskih, ki jih lahko primerjamo punskim junakinjam.

V boju med Pompejem in Cezarjem je bil pri Krku premagan Antonij, pristaš Cezarjev. Zmagovalec Oktavij, Pompejanec, je hotel nato podjarmiti vso Dalmacijo. Ko je oblegal Solin, so pridrvile neke noči solinske žene v črnih oblekah in z gorečimi bakljami iz mesta, so naskočile tabor Oktavianov in so zapodile njegove legije v beg. Zato je dobilo mesto od Avgusta častni naslov „Colonia Martia Julia Salonae.“

Sicer pa sega zgodovina solinska v mitsko dobo. Apolonij iz Roda govori o mestu Ilenis, ki ga je sezidal Ilo, sin Heraklejev, in ki bi naj stalo tukaj. Omenja se to mesto tudi v popotovanju Argonavtov. Prebivalci ileniški so baje sprejeli gostoljubno Jazona na poti iz Kolhide. V zahvalo za to jim je podaril enega izmed trinogatih stolcev, ki jih je odnesel iz svetišča Apolonovega. V trojanski vojski je dalo mesto Grkom sedemdeset ladij.

Zdaj nas zanima seveda pred vsem Solin izza krščanske dobe, mesto slavno po svojih mučenikih, med katerimi so zelo odlična imena, kakor n. pr. Kaja, bližnjega sorodnika Dioklecianovega, ki je vladal cerkev od leta 283.—296. in je vpeljal mašniške redove.

Bivati v Spljetu in ne iti v Solin, bi bilo pač čudno. Sicer pa izvoščeki prežé na ulicah na tujce, in ne uide jih menda mnogo, ne da bi videli razvaline. Mene je navoril na ulici eden, in sva se dogovorila, kje me počaka z vozom po kosilu — pred

hotel z vozom itak ne more, razen če bi se pripeljal po zraku. Ulice so preozke.

Pri obedu sem vprašal nekega Dunajčana, s katerim sem se seznanil med vožnjo v Spljet, če pojde tudi on v Solin. A ni bil voljan. „Danes še ne. Jaz delam vse počasi. Čemu se prenaaglit?“ Bil je nekak referent v železniškem ministrstvu in zelo nervozen gospod. Zabavljaj je vedno črez uradniško kariero. Kakor se je videlo iz vsega, ga je grozno bolelo, da še ni dvorni svetnik. Menil je, da postane prej dvorni svetnik, kdor ima slamo v glavi. Pripovedoval mi je tudi različne epizode, kako so lezli navzgor ljudje, ki niso delali nič, a so se pridno klanjali in hinavsko govorili. — „Ljuba duša“ — sem si mislil — „ni to samo pri Vas.“ —

Sicer pa se mi je zdelo prav smešno, hrepeneti po dostojanstvu v Spljetu, kjer je Dioklecian sadil rajši zelje, kakor bi vzprejel spet imperatorski škrlat. — Če mi ne izpadejo lasje iz drugih vzrokov, zaradi skrbi za avancement ne izgubim pač nobenega, menim!

Tako sem se napravil po kosilu sam na pot. Na določenem kraju me je čakal izvošček s slugo.

Začudil sem se, ko sem zagledal kočijo. „Ali večje nimate, gospod?“ —

„Kaj, ali vam ta ne ugaja?“

„Saj nas vendar ni osem! Sam sem in nisem ne velik ne težak. Kaj hočete torej s to Noetovo barko?“

„Pa sedite tem bolj udobno v nji. Še spíte lahko, če hočete.“

„Hvala za ljubeznivi nasvet! Naspim se, ko se vrnem domov.“

Zlezel sem s težkim srcem v velikanski nestvor, gospodar se je poslovil, sluga je potegnil vajeti, in konjička sta odhitela prav veselo.

Prijetna je bila ta vožnja proti Solinu, če se ne oziramo sevé na vročino in na obilni prah. Cesta je vedno precej polna. Tu koraka peš par dražestnih mladih deklet, mogoče tudi kaka suha starka z njimi; kmalu srečamo kakega oslička, mulo ali malega bošnjaka. Oče in sin sedita na njem, ali po

dvoje fantkov z veselimi obrazi, živimi očmi in ličnimi malimi čepicami. Na drugem sedi spet kako sedemletno dekletce ali tudi dve. Žival gre sama brez vajeti, dekletca pletó in bingljajo ob straneh z majhnimi nogami. Vsi pa sedé kakor vlti na živali, da jih človek kar gleda. V primeri s temi sem pač jaz na svoji Rosinanti vitez klavrne postave!

Na levo spodaj ob morju zagledam krasno vas.

„Kaj je to, gospod?“

„Vranica ali Male Benetke.“

„Hvala.“

Ime je odtod, ker leži selo na polotoku, ki je zvezan s kopnim le z zelo ozkim jezikom.

Na Mosoru pred nami se dviga trdnjava Kliš. Zdi se kakor sokol, sedeč na najvišjem vrhu gorovja. Zdajnzdaj razprostré peruti in se dvigne v ponosnem poletu proti nebu, ki mu je itak že blizu. O Klišu govori že Konstantin Porfirogenit.

Krasen je pogled na trdnjavo, ki pa sedaj nima važnosti. Diven mora biti razgled z gore same črez deželo in na morje. Žal, da mi ni pripuščal čas, da bi šel gor.

Od Solina samega ne vidiš nič, dokler ne prideš na pokopališče samo. Sicer samo kamenje, zidovje, vmes oljke in vinogradi.

Najpoprej sem si ogledal Buličevo hišico, njegov Tuskulum, kakor jo imenujejo. Okoli in okoli nje je polno rožmarina, o katerem mi je pripovedoval hišnik, da ga zajci jedó zelo radi. Vprašal me je, če imamo tudi pri nas zajce, kar sem potrdil z mirno vestjo.

Hišnik me je vèdel v baziliko. Ta in pokopališče ležita izven mestnega obzidja solinskega v čudovito krasni okolici. Ob l. 300 po Kr. je bila zemlja ob baziliki last neke Asklepije, katere sarkofag so našli najpoprej. Ko so kopali dalje, so našli baziliko in celo vrsto sarkofagov. Ti imajo vsi velike luknje, razen enega majhnega, v katerem je počivala triletna Evzebija. Goti, Huni, Heruli in slednjič Avari, ki so l. 639. porušili Solin in baziliko, so jih prebili, da so oropali iz njih dragocenosti. — Hišnik je zabavljaj črez te divjake prav neusmiljeno.

Spodnji del bazilike je ohranjen zelo lepo. Morala je biti velika in krasna. V dolžini meri 34 m, v širokosti 18. Stebri ležé deloma na tleh.

Ob cerkvi sta dobro ohranjeni stiskalnici za vino in olje iz kamena kakor tudi kame-niti sodi in vrči.

V novejšem času (1901) so izkopali v mestnem obzidju tudi mestno cerkev, katedralo. Ta je zelo velika; dolga 63 m, široka 30 m. Mozaik na tleh je še lep, seveda ne tak, kakor se vidi dandanes v rimskih cerkvah.

Ob izkopinah katedrale je čakala cela kopa otrok, ki so skakali pred nami in odgrinjali prodec, ki je nasut črez mozaik, za kar pričakujejo seveda krajcarjev — siromaki so, ki jedó le po enkrat na dan. — Na enem mestu je vdelenih devet muz, sredi je pesnica Safo.

Katedralo še vedno odkopavajo. Žene in dekleta odnašajo zemljo in kamenje. Dekleta so pela venomer. Hišnik se je jezil. —

„Tebi jutri ni treba priti“ — se je znesel nad kako sedemnajstletno punico. — „Vedno poješ, ne delaš nič in še druge zadržuješ v delu.“

A dekletce je pelo dalje.

Ko sva se vračala k vozu, sem ga vprašal, ali dekle res ne bo delalo več.

„Bo, bo! Naj poje! Kaj si hoče, za eno krono mora delati ves dan, in če še peti ne bi smela, pa bi bilo res prehudo. A včasih jih pa moram malo okregati, sicer se me nič ne bojé in me ne ubogajo.“

Delal je pri tem strašansko hud obraz. A ne bojé se ga menda ne, navzlic strogim besedam in še strožjemu obrazu...

Solin! Sveta so ta tla, posvečena po stoterih svetih možeh in ženah, devicah in mladeničih, ki so hodili tod, ki so molili tod, ki so prelili tukaj kri za svojo ljubezen, za hrepenenje svojega srca, za Kristusa trpečega, umorjenega po nedolžnem, ali ki so našli po slavni smrti mučeniški tukaj mir v Kristusu Gospodu, v izviru in cilju vsega miru.

Sveta zemlja je to, in ne bi se začudil, če bi me ustavil klic, ki je ustavil Mojzesa:

„Ne bližaj se in sezuj čevlje, zakaj zemlja, ki stojiš na nji, je svet kraj...“ Ne bi se začudil — a glej, kako lahkomišno stopamo po ti sveti zemlji, prepojeni in blagoslovljeni in posvečeni s potoki svetniške krvi!

Ah, poklekniti bi moral, pokloniti se do tal, poljubiti prah in v zavesti svoje grešnosti in nevrednosti bi moral prositi iz globočine srce:

„Kyrie eleison — usmili se Gospod, mene nevrednega!“

* * *

Ko sva prišla s hišnikom k vozu, je kočijaž ležal stegnjen v kočiji in je spal. Ravnal se je pač po nasvetu, ki ga je dal gospodar meni.

V mesto sem se pripeljal ves prašen. Jezil sem se nad prahom.

„Vse polno ga imate.“

„Prah je po vsem svetu“, je menil sluga Stepo. „Sicer pa to ni kaj hudega. Opraši se, pa je.“

Ko sem izstopil, me je poizkusil res malo očediti. Ravno tik pred nama sta gledali pri oknu dve gospodični in sta se smejali. Ko sem bil malo podoben civiliziranemu človeku, se je sluga poslovil.

„Complimenti, signor!“ — je menila ena gospodičen, ko sem šel mimo okna. — Pokazal sem jima figo, seveda v žepu, in sem hitel v hotel.

Hotel „Troccoli“ ima spredaj kavarno, zadaj restavracijo. Ker sem bil žejen od mnogega prahu, sem šel v zadnjo. Bilo je vse prazno. Na opetovano klicanje prihiti piccolo.

„Četrť vina.“

Gledal me je začuden.

„Zvečer, gospod. Zdaj ni nič.“

Tako: V Zadru je imel osminko, ta pa nima vobče nič. Zvečer šele. Moral sem se res smejati.

„Ali so v Dalmaciji hotelieji tudi anti-alkoholiki?“

„Jawohl, Hochwürden“ — je menil piccolo, ki menda ni prav vedel, kaj je anti-alkoholik.

„Vi rečete menda k vsemu ‚jawohl‘, kaj?“

„Jawohl.“ —

„No glejte.“

Zdaj sva se smejala oba.

„Kaj pa naj rečem, ko pa sem šele piccolo?“

„Prav, prav. Le tako naprej, in postanete kdaj še sami hotelié pri ‚Troccolu‘!“

(Dalje.)

SPLJETSKO PRISTANIŠČE.

KSAVER MEŠKO:

LASTOVKAM NAPROTI.

POTOPISNE ČRTICE.

XIII.

Gruž. Dubrovnik. Kotor.

z Spljeta smo odrinili ob polnoči in smo pripluli v Gruž, luko dubrovniško, nekako ob osmih zjutraj.

Nekateri izredno hvalijo Gruž in pot iz luke do Dubrovnika. Meni se danes ni zdel kaj posebnega: bil sem zaspan. Bolj mi je ugajal, ko sem se pripeljal z „Wurmbrandom“ nazaj iz Kotora.

Tudi Dubrovnik ne naredi na popotnika izrednega vtiska, če se pripelje vanj iz Gruža. „Kraljico morja“ moraš videti z morja, tedaj pa se ti zdi s svojim veličastnim obzidjem res prekrasna.

Hotel „Imperial“ je bil prenapolnjen, zato sem odrinil čez dve uri v Kotor.

Peljal sem se z malim, a ličnim parnikom „Petka“ dubrovniške parobrodne družbe. Malo preveč se je gugal, sicer je bilo prijetno na njem.

Pri mizi nas je bilo le pet oseb: gospod kapitan, dobrodušen Dunajčan z gospo soprogo in trinajstletno hčerko in moja malenkost.

Gospa je vstala takoj po juhi in je šla na krov. Kmalu je začela bledeti tudi mala Erna.

„Papa, ali smem na krov?“

„Le pojdi!“

Tudi meni ni šla jed v slast. Vstal sem kmalu in sem se poslovil.

Gospa je bilo zelo hudo. Gospodična Erna se je že smejala, da so se ji lesketali snežni zobje.

„Kako je, gospodična?“

„Je že boljše. In vam?“

„Menim, da tukaj ne bo hudega. Spodaj je prevroče.“

Gospod — na kartici je stalo pod imenom „k. u. k. Militär-Medicamenten-Direktor“ — je obžaloval pozneje zelo, da nismo ostali, ker sta pila s kapitanom za desert izredno dobro vino. Ni ga mogel prehvaliti. Videlo se mu je, da ni sovražnik dobre kapljice...

Novi grad (Erceg-Novi), kjer smo se ustavili in kjer so izstopili Dunajčanje, je sicer gnezdece, a s krasno lego. Kakor bi ga prilepil na strmo obrežje. Spremljal sem Dunajčane gor. V hotelu „Pri lepem razgledu“ smo pili kavo. Svoje ime nosi gostilna po vsi pravici. Čudovit je razgled na morje in na Boko kotorsko, ki jo vidiš že v daljavi. — Tako krasnega, bujnega in velikega bršljana kakor v Novem gradu nisem videl še v vsem življenju. Opleta hiše od tal do strehe, da do vrha, do dimnikov. Kakor gradovi iz pravljic se zdé od daleč.

Prijazni Dunajčanje so obžalovali, da niso pripravljeni za daljšo pot, sicer bi šli kar skupaj v Črno goro. Srečal sem jih pa spet v Kotoru, ko sem se vrnil. Odpravljali so se ravno gor.

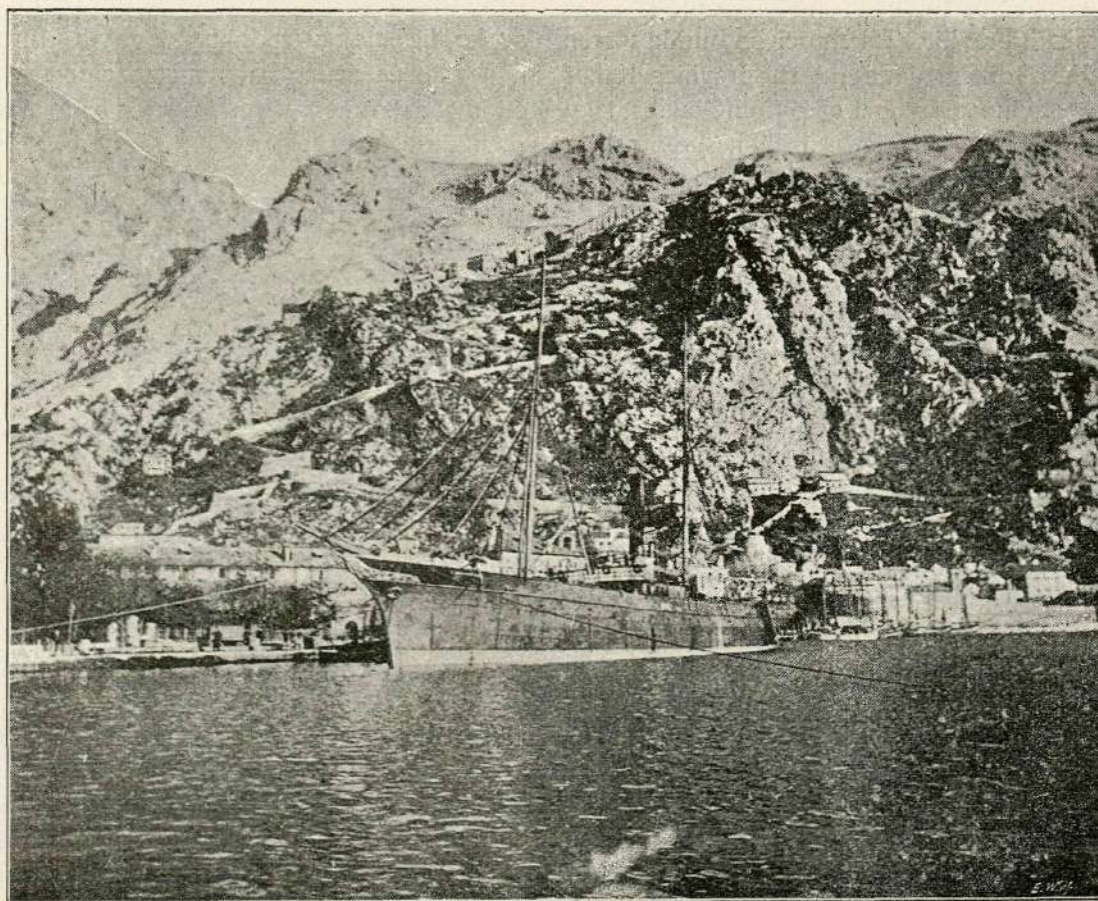
Med potjo iz Novega grada do Kotora sem se seznanil z nekimi srbskimi gospodi. Bili so hudi nasprotniki Hrvatov. O Slovencih so mi pravili z obžalovanjem, da so nekateri v vladni službi kot špioni. Povsod baje prisluškujejo, hujskajo Hrvate proti Srbom in Srbe proti Hrvatom, potem pa jih izdajajo vladi. Sram me je bilo in bolelo me je to. Renegate in špione sem sovražil vse življenje in jih bom.

Priznali so mi ti gospodje tudi, da se za Avstrijo ne morejo nikakor navduševati, ker še ni storila za Dalmacijo čisto nič dru-

gega, kakor da jim pošilja nemške uradnike in nemško soldatesko. Na vprašanje, kako se razumejo domačini s častniki, mi je odgovoril eden: „Saj še Nemci ne morejo občevati domače in prijateljsko z njimi, kako pa mi?“

Da skrbi Avstrija za Dalmacijo prav kakor mačeha, se vidi povsodi in priznavajo vsi. Neki Dubrovčan mi je rekel: „Vse, kar vidite pri nas lepega, je naredila ljudovlada,

Kar je lepih cest v Dalmaciji, so jih naredili večinoma Francozi. General Marmont in guverner pl. Dandolo sta zapustila v Dalmaciji neizbrisne sledove svoje delavnosti. Ko je leta 1818. popotoval cesar Franc po Dalmaciji, so mu odgovarjali na vsa vprašanja, kdo je naredil to in ono: „Francozi, Veličanstvo!“ — In vladar je baje odgovoril v svojem dunajskem narečju: „Wirklich schad', dass s' (Francozi) nit länger bliebn sein!“ —

KOTOR.

k večjemu še Francozi kaj, Avstrija nič.“ — Neki Dunajčan, ki sem se seznanil z njim v Dubrovniku in sva se vozila na povratku nekaj časa skupaj, je menil: „Da daje vlada mnogo denarja Češki, razumem. Saj Češka vrača to z obrestmi. A da meče milijone gališkim šlahčičem in židom, Dalmacijo pa zanemarja tako brezvestno, to vpije v nebo.“

O poti Vam naj kaj povem? A kaj, kako? To bi bila pesem, a tako krasna in veličastna, da nimam besed zanjo. Mehka bi bila zdaj in sanjava kakor oljkini vrtovi na obrežju, zdaj trda in kremenita kakor golo skalovje, ki se zaganjajo valovi vanj že tisočletja in tisočletja. Oglodali so ga sicer, izprali, izgrizli. Benečani so mu ukradli obleko,

zadnje krpe, ki se je ogrinjalo z njimi za silo, mu je odnesla burja in zdaj stoji golo ob morju, a vendar zre tako ponosno, kljubovalno dol na čolne, jadernike in parnike, ki hite mimo... Pesem bi bil ta opis, ker tukaj postane menda vsak kolikor toliko pesnik; pesnica je tukaj priroda sama, pesnik morje, polno poezije je tukaj nebo, tako čudovito modro, da se ga ne more nagledati oko, posejano v nočeh s cekini, ki bleste, da se blišči očem, zročim začudeno v višino. In te južne noči, to je sen izza iztočnih pravljič. Take noči so budile v srcu Šeherizadinem njene čudežne pravljič. Kakor oko devino so te noči, tako polne čudes, tako polne globokih, nerazvzljivih skrivnosti.

Prekrasna panorama je vsa ta pot. Na kakem otoku samotari hišica čuvajeva in svetilnik. Otok je komaj velik dovolj za oboje. Nič zelenega na njem, ne travice ne zagledaš. Čudovito mora biti življenje na teh otokih, enolično in polno izprememb obenem. Na kopnem, v kakem zakotju majhna vasica, dvoje, troje hiš. Ob njih njivice, velike kakor dlan. Kakor nova krpa se zde med golim skalovjem. Spodaj proti morju ziblje veter nekoliko zelenih oljk — znamenje miru in sprave. A o miru ne vedo mnogo prebivavci revnih koč. Vse njihovo življenje je boj, boj z valovi, da mu iztrgajo iz naročja najpotrebnejše za življenje, boj z burjo, ki jim uničuje sproti, kar stavi in prideluje njihova pridnost in železna vztrajnost.

Z gore, visoko iznad morja nas pozdravlja cerkvena. Blešče se okna, križ gori v zahajajočem solncu. Komu je posvečena? Mariji? Pa pozdravljena, morska zvezda!

Kje spodaj ob obrežju se stiska vasica. Nizke, iz kamena zidane hiše. Sredi vasice cerkvena. Zdi se, kakor bi čuvala skrbna koklja nad piščeti, da ne prileti jastreb in ji ne vzame katerega. Tako idilično je vse, da bi se kar ostalo tukaj in bi se pozabilo domovine in sveta, ponehalo bi vekovečno hrepenenje, in srčne rane bi se zacelile. Ni čuda, da se je pozabilo pri Feakih vsega — in saj so bivali Feaki menda nekje v Adriji.

Na slikovitem otočiču sanjari staro zidovje samostansko, nad samostanom se dviga istotako star stolp. Ob samostanu zelene pinije in ciprese, a čez njihovo zelenje je razlito nekaj resnega in težkega. Nad vsem, nad samostanom, nad pinijami in cipresami, stoječimi na grobovih, nad vsem bajnim otokom pa je razlit čudovit mir, ki pretresa tujca in ga vabi obenem z neodoljivo silo, posebno če gleda te cerkvice in samostane tako proti večeru, ob solnčnem zahodu, ko stoji solnce nizko nad visokim obrežjem, in se koplje otok v zadnjih njegovih žarkih, in legajo že sence na pinije in ciprese. Še čudovitejše vznemiri dušo pogled na to divno scenerijo ob prvem mraku ali v poltemnih nočeh, ko se vidi vse v zabrisanih obrisih, ko je vse tiho naokoli, in šumi le morje, otok in samostan in cerkvena in pinije in ciprese pa molče kakor zaklete v tisočletno spanje.

Ah, mir mora vladati na teh otokih, v teh zidovih, med temi pinijami, pod temi cipresami. Srečni, ki so živeli in žive v tem miru v varnem zavetju samostanskem, ki umirajo v miru preprostih, tesnih celic, ki počivajo v miru pod tiho šepetajočimi pinijami, pod skrivnostno šuštečimi cipresami. Blagor jim, ker ne žive v vednem nemiru kakor mi. In Bog vedi, ali bomo mi pač umirali v miru, in ali najdemo zaželeni mir potem? Iščemo vedno miru in sreče — a nikjer je ni, — pač tukaj menda. A čemu ne za nas? Pravijo, da je vsak svoje sreče kovač. Kako, da smo si jo skovali mi napačno, ko pa smo hrepeneli najiskrenejše po najlepši? A res, tudi kovač mora imeti srečo, da skuje kaj dobrega. In navrh — zdi se mi, da so kovali našo srečo bolj drugi kakor mi sami. Zato smo brez sreče in brez miru...

XIV.

Boka. Kotor.

Boka kotorska! Če je morje pesnik vso pot po Dalmaciji, tukaj se dvigne pa do ekstaze. In čudovit je umotvor, ki ga je izumilo.

Čemu jo naj primerjam, Boko kotorsko? ko pa nima sličnega nikjer! Pač — ali ni podobna nekoliko našemu Bohinjskemu jezeru z njegovim navpičnim, nebotičnim obrežjem? Le da je voda v Boki še temnejše modrine. Na obrežje pa je pričaral mogočen gorski duh ali kaka dobrotna vila bele hiše, vasi in mesteca. Tu je Risano, ki govori o njem že Polibij in Livij. Semkaj je bežala ilirska kraljica Teuta, ko so jo preganjali Rimljani zaradi umora rimskega poslanca in zaradi ilirskih morskih roparjev in je morala zapustiti l. 228. pr. Kr. svojo stolico Skodro (Skader). Tukaj je vladal zadnji ilirski kralj Gencij, ki je podlegel Rimu. Rimljani so ga videli in ga zasramovali, ko je stopal l. 168. pr. Kr. v železju ob slavnostnem obhodu po rimskih ulicah. Morala je biti bridka pot za ponosnega sina teh ponosnih gorâ. Nadalje je Perast, kjer hranijo meč, ki ga je daroval prebivalec mesteca Zrinjski v priznanje hrabrosti proti Turkom, in Stolivo, ki visi na gori, da se zdi tujcu, zdaj in zdaj se sesuje v morje. Krasna sta otočiča svetega Jurija z razpadlo benediktinsko opatijo, in Gospa skrpjelska (Madonna dello Scarpello), sloveča božja pot. Res veličastna je ta priroda!

Eden izmed gospodov iz Novega grada me je spremljal v Kotoru najpoprej na pošto, kjer sem si kupil listek za poštni voz na Črnogoro. Svetovali so mi namreč, naj se peljem s pošto, ker sem sam, in pride vožnja z izvoščekom predrago. Med potjo mi je kazal „Hrvatski dom“. „To je delo avstrijske vlade proti nam Srbom. V Kotoru Hrvatov ni, a vlada jih hoče imeti.“

Pozneje sem slišal, da je pač mnogo Hrvatov tukaj. Nasprotstvo izvira iz verske mržnje. S tega stališča se presoja tukaj vse. Govoril sem pozneje v Dubrovniku z nekim ago iz Bosne. Bil je vrlo olikan mož, a vse je presojal s svojega mohamedanskega stališča. Govoril je tudi mnogo o razmerah na Hrvaškem, a kazal mi jih je v taki luči, da so bile povsem zmedene in zveržene. S pošte me je vedel moj gospod spremljevalec v hotel „K lovcu“.

„Imate sobe?“ — sem vprašal debelo gospo.

„Imamo, a z eno posteljo ne.“

„Ne? Kako to?“

„V Kotoru zdaj pač ne dobite izlahka nikjer sobe z eno posteljo, vsaj v hotelu ne. In v zasebnih hišah vam za eno noč ni vredno iskati. Sicer pa se vam ni treba vznemirjati: spite s črnogorskim nadporočnikom.“

Kaj sem hotel?

„No, če je gospodu to prav, bo meni tudi.“

Na ulici pred hotelom me je prijel takoj izvošček.

„Se peljete v Črnogoro?“

„Sevé.“

„Pa vas popeljem jaz.“

„Peljem se s pošto.“

„Tako ne vidite prav nič.“

„A imam že karto.“

„Eh“ — je menil šegavo — „če jo vržete proč, ne postanete še siromak. Peljite se z menoj!“

„Pa bodi!“ — S pošto se voziti, mi ni ugajalo itak že od začetka. Vdal sem se le prigovarjanju sopotnikov.

„Kdaj odrineva?“

„Kdaj hočete?“

„Zgodaj!“

„Prav. Ob treh?“

„A je še temno. Ničesar ne vidiva.“

„V dolini ne vidite itak nič drugega kakor ste videli danes. Ko pa prideva v višino, bo že dan.“

„Pa dobro.“

Dal mi je posetnico.

„Ob treh vas pridem budit.“

„Prav, pridite!“

Pozdravil je in pripomnil obenem še kakor mimogrede:

„Poštni vozni listek vam je zdaj itak zastonj, dajte ga meni!“

„Kaj počnete z njim?“

Smejal se je.

„Morda ga prodam komu.“

„Tu ga imate.“ —

Izvrstna kupčija!

XV.

Kotor: molo. V hotelu.

Pisano in živahno je zvečer življenje na molu. Vse polno dam, ki se jih čez dan ne vidi skoro nič. Vmes uniforme, vojaške in duhovniške. Duhovniki so navadno visoki, krepki in lepi možje. Meni ni ugajalo na jugu posebno, da se jih vidi na ulicah vedno mnogo, posebno zvečer. Morda se motim, a zdi se mi primernejše, da ostane duhovnik kakor dame iz boljših hiš bolj doma. Gosposodično, ki leta ves dan po ulicah, sodijo kmalu slabo, isto se mi zdi pri duhovniku, domačinu namreč, ker pri tujcu je pač naravno, da se malo ogleda po mestu, če že pride vanj.

Ob morju postajajo gruče mornarjev, delavcev, okoličanov v pisanih nošah. Kje ob strani se igra med vikom in krikom skupina otrok. Ob vodi stojé visokorasli Črnogorci, kakor vlti iz železa. Govoré resno in zró zamišljeno na morje. Jutri gredó v novi svet — 200 mož je odšlo dan potem v Ameriko. Domovina nima jesti. Zdaj je vpeljal knez še carino na živino, monopol na tobak — ne, tako se ne more živeti! V tujino! A težko je zapustiti to golo gorovje, kjer je vsak sokol, vsak prost, vsak gospod, dasi ne jé več kakor enkrat na dan in morda še tedaj ne do sitega...

Postajalo je hladno, in tedaj ni prijetno ob morju in za tujca tudi nezdravo. Zato sem šel v hotel, kjer je bilo zbranih že precej častnikov in druge gospode.

Nisem sedel še dolgo, kar pride v sobo mlad mož, ki ga privede natakár takoj k moji mizi. Bil je moj sostanovnik, Nikola Janković, poročnik črnogorske armade (po naše nadporočnik, ker je naš poročnik pri njih podporočnik). Bil je lep mož, srednje velikosti, še povsem mlad, vitek in gibčen kakor mačka. Povedal mi je, da je Srb iz Belgrada. Poprej je bil v srbski armadi, a pod Aleksandrom je moral bežati. Šel je na Hrvaško, a je bil sprejet kmalu v črnogorsko vojsko.

Za domovino gorí. Belgrada ni mogel prehvaliti. Na škatljici za žveplenke, na manšetnih gumbih nosi sliko Petrovo. Kmalu se vrne spet v domovino s soprogo. Ta je Črnogorka. V Grahovem, v bližini Kotora, ima posestvo, in tja je bil ravnokar namenjen.

Pripovedoval mi je mnogo. Črnogorce je hvalil izredno.

„Nikoli se ne opijani nobeden, ali če se prigodi kateremu res kdaj taka nezgoda, poskrbé drugi, da ga spravijo takoj na varno in ni kakega pohujšanja. Da so leni, se jim očita. A kako naj delajo, ko pa ni nič zemlje nikjer! Golega skalovja ne morejo obdelovati.“

„Če je dežela revna? — Seveda! A Rusija skrbi za vse. Rusija plačuje armado, Rusija vzdržuje gimnazijo in višjo dekliško šolo, Rusija zida cerkve in plačuje duhovščino, Rusija daje potrebno za gradnje cest — povsod Rusija in car — Bog ga živi!“

„Kako je z vojaštvom? Stalna je pravzaprav le telesna straža knezova. Sicer traja vojaška služba le štiri tedne, da se privadijo junaki malo discipline, ker junak je slednji Črnogorec. V slučaju vojske zberemo lahko 40.000 mož.“

„Kako je z vero?“

„Verno ljudstvo, kakor nikjer drugod. Obžalujem, da peša vera v moji domovini, v Srbiji. Narod, ki nima vere, nima junakov. Pomehkuži se, oslabi, propade... Metropolit črnogorski je slaven junak. Še zdaj je poln ognja. Razgreje se čestokrat kar v cerkvi. Vse ga spoštuje in ljubi.“

„Kako je omika? Ni slaba. Šole imamo, dasi res ne dovolj. Sicer pa jih obiskujejo redno le dečki, dekleta ne, vsaj po desetem letu ne. V Cetinju imamo čitalnico s 150 časopisi. Idite in si jo oglejte! Najdete tudi slovenske časnike!“

„Če se bojim, da izbruhne vojska? Bila bi potrebna, sicer zarjavé ti naši junaki.“

„A s kom menite, gospod poročnik, s Turkom?“

„Kaj še! Črnogorci, Srbi in Bolgari se združijo prej ali slej s Turkom proti skupnemu sovražniku.“

„In ta je?“

„Švabi.“ —

Pripovedoval mi je še mnogo. Tudi iz zasebnega življenja. Da izpije na dan po 25—30 čaš črne kave in popuši po petdeset cigaret. Gledal sem ga kakor svetovno čudo. A če se pomisli, da so te čašice pravi naprstki, ni to tako hudo.

Po večerji sem nameraval iti spat, a gospod poročnik ni bil pri volji.

„Pojdiva v kavarno! Doma ne grem nikamor, igram se zvečer s svojo malo, a tukaj se mi ne ljubi iti še v posteljo.“

Bil sem sicer utrujen in tudi sicer zaspal, ker nisem vaju posedati zvečer v gostilnah in v kavarnah. A vdal sem se vendarle.

Ob devetih sva se vrnila. A gospodu se še tudi zdaj ni ljubilo iti spat. Pred hotelom se je poslovil, češ, čez pol ure pride. Spremljal me je pač le iz vljudnosti.

Seve ni prišel čez pol ure. Dalje ga nisem čakal.

Tako proti polnoči se hipoma zbudim, ker so se odprla vrata. Ker spim doma in na poti vedno pri zaklenjenih durih, sem se začudil v polsnu in sem segel na obposteljno omarico po revolver. A ni ga bilo, in začelo se mi je svitati, da nisem doma.

„Nič se ne vznemirjajte, jaz sem, Janković.“

„A tako. Lahko noč!“

„Lahko noč! Ob treh torej?“

„Da! Gospa je rekla, da naju zbudi, tudi izvošček pride.“

„Dobro. Lahko spite!“

„Tudi Vi, gospod poročnik!“

XVI.

Iz Kotora.

Še pred tremi je prilomastil izvošček in naju je zbudil z glasnim trkanjem. Vstala sva kakor na povelje.

Ko sva se oblekla, je šel buditi gospod Janković kučegazdarico, da plačava. Zvečer poprej nisva, ker je menil gospod nadporočnik, da plača vsakikrat, ko prenočuje tukaj,

šele zjutraj, in da je treba ostati pri tem tudi topot.

Gospa se je prikazala pri oknu precèj v negližeju.

„A kdo vaju je zbudil, gospoda?“

„Kočijaž!“

„To je ničvreden človek. Saj sem rekla jaz, da vaju zbudim.“

„Nič se ne vznemirjajte, gospa, je vseeno.“

„In tri še itak ni“ — se je jezila dalje.

— „Četrte ure bi lahko še spala.“

„Nisva več trudna.“

Šla sva zajutrkovat v kavarno. V stranskih sobah je bilo hrupno življenje; nižji podčastniki in delavci so igrali in pili.

Gospod nadporočnik me je spremljal še na obrežje, kjer je čakal voz. Poslovala sva se, gospod Ante Radionić, moj voznik, je tlesnil z jezikom, konjička sta privzdignila glave — in šli smo veselo proti Črni gori.

„Kako ste si upali sami gor?“ — so me izpraševali pozneje že večkrat Nemci.

„Ali čemu ne?“

„Ali pomislite, te črnogorske roparske druhal!“

Smešno! Nikjer se ne potuje dandanes tako varno kakor v Črni gori, nikjer ni človek nadlegovan tako malo kakor tam. Vsak tujec je pod varstvom in pokroviteljstvom knezovim, in to je dovolj, da se ne zgodi nikomur nič.

Mogoče, da dobi na jugu, morda tudi v Črni gori, včasih kak tujec kak spominek v rebra ali kam drugam, a vzrok temu je navadno vsiljivost proti ženskam. V tem oziru Črnogorec seveda ne razume šale, kakor Jugoslovani vobče ne.

In to je povsem prav. Pride kak oblizan blaziranec, in ker méni, da stoji v kulturi par sto metrov nad temi otroci prirode, misli tudi, da mu je dovoljeno vse in — pokaže svojo kulturo napram ženskam. Če jo skupi tak norec, se mu zgodi prav. In hvali naj Boga, ker ga je kljunil slovanski sokol le narahlo, kakor v opomin, ko bi mu vendar lahko igranje zlomil par reber. Škode seve ne bi bilo nikake — a kulturni

listi krivonosih židov bi kričali spet o slovanskem divjaštvu in o slovanskih roparjih.

Smešno bi bilo, če ne bi bilo tako žalostno dejstvo, da vidijo dandanes nekateri ljudje kulturo v podlosti in v nizkih strasteh.

XVII.

Na poti v Črno goro.

Bilo je temno. Ob morju so svetile svetilke. Luč je lila daleč tja od obrežja. Morje je bilo mirno. Gibalo se je komaj, a počasi, kakor bi dihlo enakomerno v utrujenem in trdnem snu.

Par beznic ob cesti je bilo razsvetljenih. Glasno, a vendar ne razumljivo govorjenje je zvenelo iz njih. Kje izza ogla je priletel pes in nas je obljajal. A kmalu smo bili izmed hiš, in pot se je pričela viti po neskončnih serpentinah, ki sem jih občudoval že prejšnji dan s parnika.

Čudovita cesta v resnici, tem čudovitejša v ti izredni okolici: pogled na morje in na neizmerno povsem golo gorovje, vse razdrapano in raztrgano ob straneh trdnjave, deloma s slikovito lego kakor trdnjava svetega Ivana, viseča nad globokimi prepadi, da se zdi bolj izrodek razgrete domišljije kakor delo človeških rok; tam v daljavi proti Bosni na najvišjem, povsem belem gorskem vrhu spet trdnjava, podobna orlovemu gnezdu; nad nami gore črnogorske, Lovčen, ves ovit s snegom: s čudovito močjo deluje to na dušo.

Bilo je hladno. V navadni poletni obleki z ne baš debelim površnikom me je pričelo mraziti, in kmalu me je zeblo prav neusmiljeno. „Veste kaj“ — sem menil proti kočijažu — „jaz Vam zmrznem na vozu. Izstopim in grem peš.“

„Mrzlo je res. Ni čuda: spodaj morje, nad nama sneg. A da bi šli peš — prepočasi bo šlo, in navrh gredó konji lažje peš kakor midva.“

„A ves sem že trd.“ — „Pa poizkusiva drugače! Oblecite mojo suknjo.“

Res je izvilkel zadaj iz voza debelo in težko suknjo. Kratka je sicer bila, dosti

krajša kakor moj površnik. Imenitno pač nisem izgledal v nji — a česa ne stori sila? Sicer pa je bila cesta itak še prazna.

Polagoma se je svitalo in se je odpiral razgled na morje. Vrhovi gora so se razsvetlili in so zažareli.

Čudovito! Visoko sva že. Pod nama leži mesto, trdnjave, ob nama same skale s slabotnim zelenjem. In morje! Povsem črno, povsem mirno, kakor bi še spalo med gorami, ker ga še ne obseva solnce in ga zebe. Le tuintam se je videla mala pika, kakor bi sedela muha na temnem površju. Da se je gibal čoln, se ni videlo, pričala je o tem le koničasta cesta, ki se je črtala za čolnom, ker je vznemiril vodo. Tam v daljavi, še daleč zunaj luke, je plul parnik. Zdel se je majhen, steber dima, valeč se iz dimnika, se je videl komaj, komaj.

Proti šestim sva počivala nekaj minut ob cestinarjevi hiši. Mlado dekletce mi je prineslo cvetic. Na dvorišču je brbljala mala raca v perišču vode.

„Divja raca je. Nekega jutra smo jo našli na dvorišču vso utrujeno. Porezali smo ji peruti, in zdaj mora biti pri nas“ — mi je pripovedovala deklica.

Polagoma se je oživljala cesta. Prvega sva srečala mladega, zagorelega Črnogorca. Gnal je dve suhi kravici. To je dalo povod gospodu Antu Radioniću, posestniku in vozniku, kakor je bilo čitati na kartici, in sicer prav prijetnemu in dobrodušnemu možu, da se je jezil nad živinsko carino. Mene to ni zanimalo posebno.

Ob kakih sedmih mi je pokazal z bičem na cesto.

„Zdaj sva še na Avstrijskem — a zdaj že v Črni gori!“

„Pa živela Črna gora!“

XVIII.

V Črni gori.

Cesta je bila vedno živejša. Posebno mnogo deklet naju je srečavalo. Šle so gotovo dol v Kotor, in ker jim je bila pešpot menda preslaba, zato so šle rajše po lepi cesti.

Stopale so v gručah, po štiri, po pet. Večinoma so pele. Enozvočne, otožne so bile te pesmi. Nehale niso navadno tudi ko so šle mimo naju, in so naju motrile z velikimi mirnimi očmi. Ne vem, če sem videl kje kdaj tako mirne — ne rečem tako lepe — oči kakor pri Črnogorkah. V njih ni ne zlobe, ne prekanjenosti, ne afektacije, nič drugega kakor sam čudovit mir.

Stopale so vse prožno in gibčno, da se je zibalo vse telo. Oblečene so bile večinoma prav preprosto. Tudi posebno lepih se ni videlo mnogo. Lepa so le prav mlada dekleta. Ob obilnem delu in vednem pomanjkanju ovenejo in ostaré kaj kmalu.

Nasprotno pa se vidijo krasni možje. Že obleka, posebno svečanostna, kakor jo vidimo lahko v Cetinju tudi ob delavnikih, je prekrasna. Gospod Janković mi je pravil, da bi moral priti v Cetinje na Jurijevo, ko je velika narodna slavnost. Tedaj se vidi baje bajnih oblek.

A ne samo obleka, ljudje sami! Nekateri so, kakor bi jih izklesalo dleto Fidiyevo. Gledal sem jih v Njegušu, v Cetinju, na Reki, kako so stopali brezdelno po ulicah. Vsak stopa kakor knez in nekaj knežjega je v vsakem: v očesu, ki zre, kakor bi se bliskalo, v obrazu, mirnem in resnem, v vsem kretanju, živahnem in vendar vedno tako dostojanstvenem. — Marsikateri nima morda drugega ničesar kakor krasno narodno obleko in čudovito orožje za pasom — še tobak mu dá morda premožnejši sosed — a stopa po ulici kakor knez.

Saj je nemara kak major, vojvoda, ki se je odlikoval v nešteti bojih, ki je zrl z mirnim očesom smrti že nebrojnokrat v oči, ki je poslal morda že ne samo par ducatov, ampak kakih sto mosleminov v raj k sladkim huriskam, ki je bil ranjen morda že bogvedi kolikokrat.

Na Reki ob Skadarskem jezeru sem opazoval nekega popoldne postarnega moža. Koščen je bil, močan, suh, da bi se ga lahko ustrašil. Oblečen ni bil posebno lepo; bil je najbrž ubog. A za pasom je imel orožje, ki je kar blestelo zlata in biserov.

„Kdo je ta gospod?“ sem vprašal natakarja.

„Rečan. Major v milici.“

Major v milici. — Bogve, če ima jesti enkrat na dan! A junak je, junaštvo ga je povzdignilo do časti. Čudovite revolverje in handžarje si je priboril najbrž v vojski, nosil jih je morda kdaj kak turški beg ali paša.

Zadnjikrat se vidi morje ob gorskem sedlu Krstacu. Tam se vidi lepo tudi na ježno pot iz Črne gore proti Kotoru.

Čudovita je bila scenerija na ti poti. Vsa je bila polna: možje, korakajoči ponosno in navadno brez tovara. Ženske navadno s tovari, vmes deca, vse polno mul, oslov. Bila je neskončna vrsta. Najbrž izseljenci, ki so šli na parnik, da jih odvede preko morja.

Ubogo ljudstvo! Doma trpljenje, pomanjkanje — nič dobrega — a zdelo se mi je vendar, da grozno težko zapuščajo ta dom, ki jim ne daje ničesar. Je vendarle domovina! Vse mehkejša so njene trde, kremenite gore, kakor velike planjave v tujini; vse lepše so njene kamenite poti, kakor lepe bele steze v tujem svetu; prijetnejša je zima nad temi nebotičnimi gorami, kakor pomlad daleč od nje. Sladkejša je, stradati in žejeti v domovini kakor pa sedeti pri polnih mizah v tujem svetu. In ali ni lažje umreti tukaj na trdi postelji, ali v divji bitki za globoko rano zadeti po sovražni krogli ali s handžarjem, kakor umirati v tujini v bogastvu, na mehki postelji?

Smilili so se mi v srce. Ko je postal ta ali oni in se je ogledal gor na sneženo kučmo Lovčenovo, se mi je zdelo vsaki-krat, da se poslavlja. Oko mu objema domovino zadnjikrat — bogve, ali jo vidi še kdaj? Zadnjikrat gleda danes kraje, za katere je prelival kri. Prelil bi jo še neštetokrat — a domovina ga pošilja od sebe, nima več prostora zanj, ne hrane. Ali se je ohladila njena ljubezen, ko pa ljubezen njegovega srca plamtí tako visoko, gorí tako vroče!

Resen je obraz, oko se iskrí v temnem, mračnem žaru. A v srcu kipi, v srcu se

valoví visoko in burno. Duša mu zdihuje in stoka. Vsa je polna boli, velike in močne, kakor jo poznajo le ti močni sinovi močne prirode. Vsa je polna boli, polna do vrha, da prekipeva. A kam se naj zlije? Ali jo naj pokaže, ali jo naj izplaka? On, ponosen sin ponosne domovine. Nikoli!

Da, ko bi bil sam, bi se zgrudil morda na kraševita, trda tla, bi zagrebel prste v nemi kamen, bi se vgrizel v njega s poljubom, polnim neskončne boli, polnim neodoljivega gorja.

In zaplakal bi, kakor plakajo sinovi teh gor, zatulil bi kakor zver v gorskem brlogu, ko jo rani kroglija sovražnikova — tako plakajo otroci teh gor.

A zdaj? Pred vsemi temi? Pred ženami? On — junak?

Ne! Nazaj s teboj, solza! Zdih umolkni! Stopaj čilo noga, dasi speš v tujino! Pokonci glavo, dasi je tako bolna od velike boli. Miren je obraz, dasi je duša polna nemira in trpljenja, vedro oko, dasi se dviga iz srca, da bi jo zalil plač...

Carino je naložil knez na živino, monopol na tobak. Knez je oče, a sam mora tudi imeti kruh. Knez je moder mož, ve, kaj dela. Kar stori, je prav — a mi nimamo jesti, nimamo dela...

Pozdravljena, domovina, ki nimaš več prostora za nas, ne za žive in ne boš imela za mrtve! Pozdravljena, vse ti je odpuščeno, in varuj te Bog, predraga, ljubljena naša...

In gredó. Spodaj se blišči morje, oblito že s solnčnimi žarki.

Pozdravljeno i ti, morje, ki nas poneseš odtod, a pozdravljeno s solzami v srcu!

Stopajo navzdol. A voz hiti navzgor.

Še en pogled na morje.

Z Bogom, morje, vse krasno, smejoče se v solnčnih žarkih!

Pozdravljena Črna gora, vsa resna, vsa otožna! Ali plakaš po odhajajočih sinovih? Ali ti je prešla v srce njihova žalost in ti ga je napolnila do vrha?

Stegni roke, Črna gora, drži jih, svoje sokole, svoje orle! Ne moreš? Prerevna si, siromašna vsa? Nič zato, stegni roke, objemi jih z obema rokama, in jih drži krepko.

Spomni se prihodnosti, Črna gora, dneva, ko počí strel ob tvoji meji. Kje? Bogve. Na jugu morda, morda na severu, mogoče na izhodu, na zahodu morebiti.

Spominjaj se tistega dne, ko boš rabila moč in kri svojih sokolov in orlov! Ne puščaj jih od sebe! Stegni roko, drži jih, varuj in neguj jih za oni svoj veliki dan, Črna gora...

(Konec.)

ZVONIMIR:

SVETI, SVETI, SOLNČECE...

Kradoma iz temnih dalj
žalost plava mi v srcé;
sveti, sveti, solnčece,
na ravnó poljé!

Daleč za goricami
spava radost mladih dni,
nanjo sveti solnčece
z žarki zlatimi — — —

Žalost v temne dalje spé,
radost plava mi v srcé —
sveti, sveti, solnčece,
na ravnó poljé...

KSAVER MEŠKO:

LASTOVKAM NAPROTI.

POTOPISNE ČRTICE.

(KONEC.)

XIX.

Njeguš.

Čudovit je ta jutranji mir v Črni gori. In ne samo v jutru, mir je ves dan med tem kamenitim morjem.

Nikjer ne klokokata kje med skalami bister planinski potok. Nikjer se ne oglasi kaka tica, o lastovkah ni ne sledu. Vse je tiho in mirno, kakor bi spalo spanje pravljično ali kakor se tu še ne bi pričelo življenje. Svet, kakršen je bil oni pred prvim človekom.

A ta mir ne vznemirja, ne straši. Nekaj veličastnega je v njem in nekaj mehkega in dobrodejnega obenem — kakor v očeh črnogorskih dev. Boža ta mir, prosto dela srce in lahko...

Voz je drdral, voznik je kadil papirosko za papirosko in mi je kazil z njimi zrak, jaz pa sem se vdajal tihemu miru, ki me je objemal z mehкими rokami, in sem mislil na daljno domovino.

Pozdravljena mi iz tujine, pozdravljena iz ljubečega srca! Da bi vladal tak mir tudi v tebi in tako vzorno vzajemno življenje, kakršnega živi krepko in nepokvarjeno ljudstvo v ti divni bratski deželi...

Dolina se je odprla pred nama.

Voznik se je okrenil.

„Njeguš.“

„Se ustaviva?“

„Da. Tri četrt ure ali uro. Konje je treba nakrmiti.“

„Dobro.“

Zelo ljubko selo je ta Njeguš, rodna vas vladajoče hiše Njeguš-Petrovičev. Hiša Petrovičev je največja v vasi, majhen gradič

z zelenimi okni. Na imenitnejših hišah so v Črni gori okna vobče zelena, kar jim daje nekak posebno idiličen izraz. Tudi kraljeva palača v Cetinju ima zelena okna, če se ne motim, tudi palača prestolonaslednikova.

Najbolj me spominja Njeguš na našo koroško Jezersko dolino. Približno kakor kotlina. Na Jezersko dolino zre goli Grintovec, na Njeguš Lovčen, še pokrit z debelo belo kučmo. Med snegom se komaj razločuje kapelica na vrhu Lovčena (1657 m), kjer počivajo telesni ostanki l. 1851. umrlega Petra II., velikega državnika, slavnega pesnika „Gorskega venca“ in še slavnjšega junaka, izdajatelja „Grlice“, narodne pesmarice.

Boljšega prostora za grob tega velikega pesniškega in junaškega duha Črna gora pač ne bi imela kakor je oni zgoraj v solnčni višavi, kjer gnezdi sokol, kjer se ziblje orel v mogočnem poletu med nebom in med zemljo.

V studencu na Lovčenu je napajal Ivan Črnojevič — Barbarosa črnogorski — svoje konje. Zdaj spi v votlini pod Ivanovim gradom in čaka, da izpodé kletega Turka iz Evrope. Tedaj se prebudi in pride spet na dan.

Voz se je ustavil pred hotelom „Njeguš“. V sobici je pospravljala mlada deklica — sestra kučegazdarice, kakor mi je povedala s prav črnogorskim obrazom in tistimi čudovito mirnimi očmi, ki gledajo v svet tako zamišljeno, in se zdi človeku vendar v začetku, da ne more biti nobene misli v njih in za njimi, tako so mirne... Mislijo pač, a kaj hudega, varljivega gotovo ne.

Potožil sem ji, da mi je hladno. Takoj mi je razkazala različne likerje, ki bi pomagali morda proti temu.

Vprašal sem jo, kako ji je ime.

„Gjorgjica.“

„Koliko ste stari?“

„Šestnajst let.“

Hotela je vedeti, kje sem doma. Povedal sem ji, kolikor sem mogel. Najbolj je razumela še, ko sem rekel, da blizu Ljubljane. Blizu sicer ravno ni, a precej bliže že kakor Njegušu.

„Me razumete, gospodična, če govorim?“

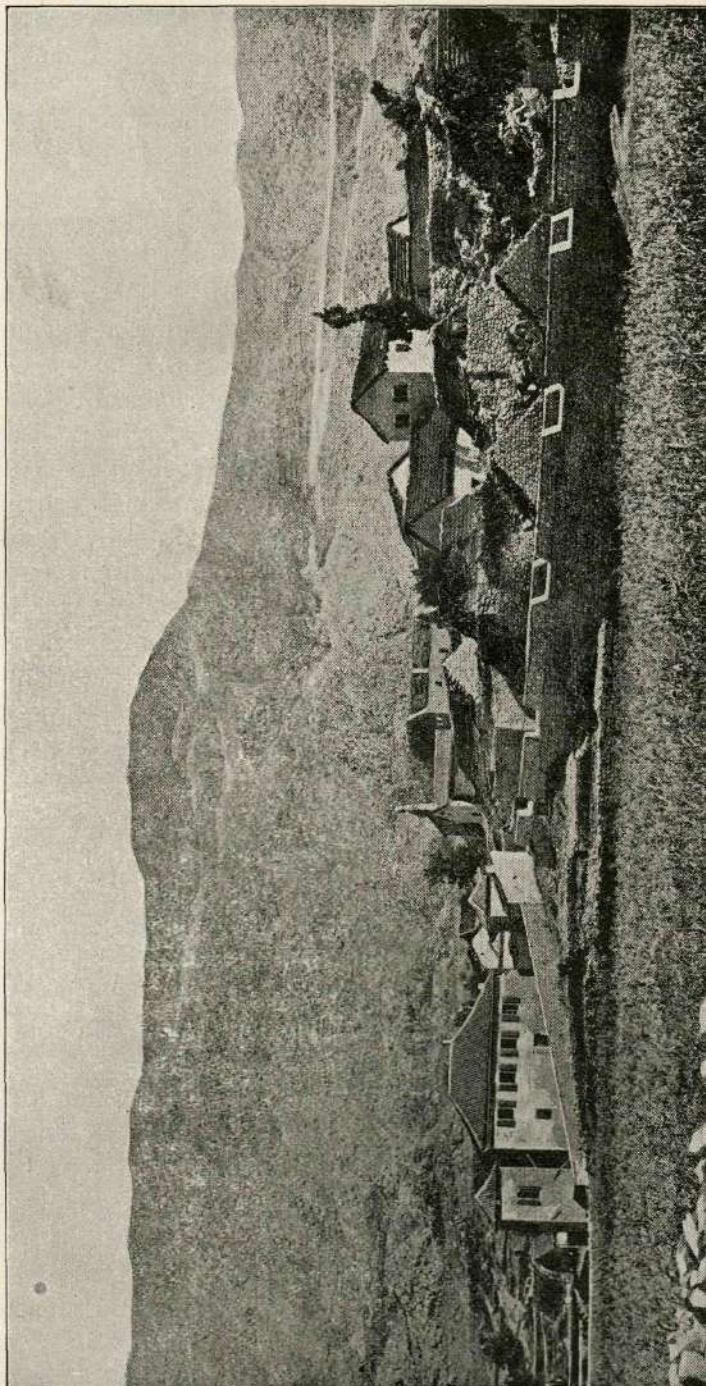
„Razumem. A govorite tudi francosko?“

„Berem za silo, a govoriti ne znam, žalibog!“

To so me vpraševali v Črni gori povsod: „Govorite francosko?“ Vprašali so tudi prav navadni ljudje, v gostilnicah in prodajalnicah. In v srce me je bilo sram, da sem moral vedno le odgovarjati: „Žalibog, ne!“

To je ravno: naše gimnazije nas pitajo z vso šaro, ki je ne potrebujemo nikoli v življenju; če sar potrebujemo, tega nam ne dajo. Francoščine nismo imeli niti prostega predmeta, z matematiko so nas mučili skoro do obupa. Hvala Bogu, da se je nisem učil več, kakor sem se je ravno moral, in da sem rajši sanjaril tiste dolgočasne ure in sem delal slabe nemške verze. Zverženi so bili navadno zelo, a vedno še več vredni kakor plesnivi matematiški dokazi. In čas je bil porabljen vendar še boljše, kakor če bi si trl glavo z nepotrebno navlako; po ti bi me bolela glava še bolj.

Seveda sem se moral včasih tudi smejati, ko je deklamiral profesor z resnim glasom in čemernim obrazom, da je matematika naj-

POGLED NA NJEGUŠ.

važnejši predmet. O jej! — Ali ko je vzdihoval v klopi za menoj kolega Čuš — imel je že velike brke pod nosom, kar je nam

golobradcem vedno zelo imponiralo —: „Glej ga spaka, zdajle bo paluznil pa mene. In ravno to sem si pozabil ogledati.“ Kolega Čuš si je pozabil ogledati vedno ravno tisto, kar je bil vprašan. A živi se brez matematike v svetu, v gimnaziji seveda malo bolj nemirno...

Vse je hotela vedeti ta Gjorgjica!

„Zakaj pa potujete sami? Nimate soproge?“

„Ne.“

„Zakaj ne?“

„Svečenik sem, ne smem se ženiti.“

„Škoda!“

„Ne vem.“

Pogledala me je vprašaje.

„Vem, da se pri vas svečeniki ne smejo ženiti. Bila sem nekaj časa v Kotoru in vem to.“

„Kdo vam prinaša te vijolice, gospodična?“

„Nihče. Sama jih natrgam.“

„Kje?“

„Za kočo.“

„Pa si jih bom tudi jaz, če smem.“

„Seveda smete. A lahko vzamete tudi te.“

„Hvala, vzamem jih nekaj, a grem jih tudi še trgat.“

„Izvolite! Pokažem vam je.“

Vse polno jih je bilo, večinoma precej lepe. —

Fantki so šli v šolo. Stopali so po dva in dva, vsi v slikoviti narodni noši, z majhnimi čepicami na ljubkih glavicah, z ogrinjalom, ki ga nosijo s prirojeno eleganco čez ramo.

Eden mi je ponujal cvetje.

„Kako ti je ime?“

Smehljaj se je, da so se mu iskrili med rdečimi ustnicami snežnobeli zobje. Bil je v zadregi, ni razumel.

„Kako te zovejo?“ — je pomagala gospodična Gjorgjica.

„Savo.“

Salutirali so in šli dalje. Fantje večinoma salutirajo, čepico snamejo poredkoma. Ženske pozdravljajo prijazno. Mlada deca, se-deča ob cesti, na pragu hiše, na dvorišču, mahajo z roko. —

Konji so bili nakrmljeni in napojeni. Odpravljali smo se. Vsi so prišli pred hotel, kučegazda, lep, omikan mož, ki govori celo vrsto jezikov, mlada soproga njegova z detetom v naročju in Gjorgjica.

„Z Bogom!“

Voznik je zamahnil z bičem, in veselo je šlo dalje.

XX.

Cetinje.

Gospod Ante Radionić je imel s seboj prav nesramno ščene. Ta pes se je obregnil ob vsakega Črnogorca, ki smo ga srečali, in ga je stresel za dolgo suknjo. Enemu, ki je imel itak že vso strgano, je odtrgal velik košček. Bil je še mlad mož. Postal je na mestu in je ogledoval žalostno tako hudobno poškodovano suknjo, vmes pa mu je blisknil pogled zdajinzdaj za psom.

„A zakaj jemljete to hudobo s seboj?“ sem se jezil nad voznikom.

„Ponoči mi straži kočijo.“

„Ne bojte se, ne odpelje Vam je nihče. In v žep je tudi ne more djati.“

„Bogve.“

Enkrat pa bi jo bilo skoro izkupila pasja objestnost. Zaletel se je spet v nekega moža, a ta je imel kar dolgoceven revolver v roki in ga je pomolil psu pod nos, da je odskočil glasno cvileč.

A gospod Ante je potegnil istotako naglo izza pasu dolg nož. Da ga ima, nisem opazil poprej.

„Vzami vaju spak! Pa se mi ne bosta menda pobila!“

„Kaj pa hoče psu! Saj ni volk, da gre kar s samokresom nad njega.“

„A če napade vsakega.“

Ni se dal umiriti, dobri gospod Ante Radionić. Tujec se ni menil več za naju in za psa in je korakal svojo pot naprej.

„Ni Črnogorec“, mi je razlagal voznik. „Črnogorec ne bi kaj storil ubogi živalci. Bošnjak je, zidar, poznam ga iz Kotora.“

Pot je vedno precej enaka, a zanimiva. Okoli in okoli bele gore. Ob cesti stoji

kaka kočica, majhna, revna, nekatera napol pod zemljo, le streha se dviga iznad tal. Streha je krita s slamo, na ti je spet kamenje, da je ne odnese burja. Poleg je majhen vrt, malčkena njivica, tri, štiri metre široka in ne dosti bolj dolga. A koliko truda je stalo, preden se je moglo vsaditi in vsejati kaj v vrtu in na njivici! Iskati je bilo treba zemlje med pečevjem in jo nositi v koših od daleč. Dragocena je vsaka grudica, orošena z vročim potom.

Ženica koplje na njivi s hčerkami, morda še kak mladenič. Na kamenju ob njih sedi krepak, junaški mož, puši in gleda. Pač včasih vidim kje delati tudi moža. Koplje povsem pripognjen do zemlje, ker imajo motike čisto kratke ročaje. Pot mu lije po zagorelem licu, izpod dolgih obrvi mu bliskajo ognjevitte oči po strani sem na cesto. Ne dvigne se, ne pogleda naravnost sem, ne oddahne se. Ali se sramuje? Ali dela z gnevom v srcu, z gnevom na delo, z gnevom na zemljo, ki mu vrača in plačuje njegov trud tako skopo?

V Njegušu seveda so hiše zelo lepe, vsaj one na trgu. Gospod hotelir mi je pravil, da so Njegušani večinoma zelo bogati. Cerkve so vse enake. Vedno spredaj oni značilni zvoniki: precej debel zid, predrt na sredi, in v tem prostoru so zvonovi. Notri tukaj nisem bil med potjo v nobeni. Zaklenjene so. To mi ne ugaja. Čemu naj bi se cerkve zaklepale? Spominjam se, kako se norčuje pisateljica v zadnjem času tako naglo — in menim ne povsem po pravici — zaslovele knjige: „Briefe, die ihn nicht erreichen“ iz protestantskih cerkvâ, ker so vedno skrbno zaprte. „Če se hoče človek pokloniti svojemu Bogu, se mora pokloniti poprej še pastoru in mežnarju in bogvedi, komu še“ — tako nekako piše. Čemu to?

Vožnja ne dolgočasi. Tujec vidi vedno kaj novega, kar mu zbuja nove misli in gasil, da primerja deželo in ljudstvo z drugimi kraji in z drugimi ljudmi. Patriarhalična je Črna gora res, a pri tem čudovito zanimiva. Že vladika Peter II. je opozoril popotovalca Kohla, ki je proučeval to izredno

deželo menda prvi z zanimanjem in natančneje, da spominja življenje črnogorsko v svoji prvotni in prirodni preprostosti izredno na življenje v „Iliadi“ ali še bolj v „Odiseji“. In to velja še dandanes.

Ljudstvo je seveda revno, a pri tem ne sreča tujec ob vsakem koraku cele kope beračev, bodisi iz potrebe ali iz navade, kakor v Italiji ali tudi v naših pomorskih krajih.

Štiri berače sem videl v Črni gori, eden pa je dobil bolj slučajno malenkosten dar.

Na poti iz Cetinja na Reko ob Skadarskem jezeru smo srečali eno slepo ženico in deklico, ki jo je vodila. Ti sta prosili. Ko sem se vračal v Kotor, sta stala pred hotelom „Njeguš“ dva mlada slepca. Ko sem jima dal svoj obolos, sta poizkusila na kamenju, kaj da je, kar je bilo zanimivo gledati. In ob poti iz Cetinja proti Njegušu je sedel ves raztrgan in ves sestradan starec. Odkril se je, in ko je videl, da sem segel v žep, mi je pomolil čepico naproti, česar prvotno menda niti nameraval ni. Ko je videl darilce, je bil ves srečen in je vpil še za vozom:

„Bog te živi, gospodine, Bog ti dao dobro!“

Otroci ne beračijo nikjer. Tu tam stoji pred kočjo punčika s cveticami, pastir, ki pase ovce in koze ob poti, priskače z drznimi skoki črez kamenje in dviga v roki že od daleč šopek vijolic, a ne berači nihče. A ko smo prišli spet na Avstrijsko in smo se peljali proti Kotoru, so bežali deca za vozom, kjerkoli so nas videli. Dal pa tem nisem nalašč nič, za kar so lučali kamenje za vozom, da je mrmral voznik z grozno temnim obrazom:

„Ušesa bi jim iztrgal.“ —

Prekoračili smo visočino Golo Brdo (1274 m) nad Njegušem. V daljavi se je zasvetilo. Široka dolina je blestela v solncu, kakor bi bila pokrita s samimi srebrnimi dolarji.

„Ali je to Skadarsko jezero?“ — sem vprašal voznika.

„Da.“

Za njim so se belile albanske gore, še polne snega. Albanija je pač neznana zemlja, dasi v Evropi. V nji še cvete roparstvo in tolovajstvo kakor ne samo nikjer v Evropi, ampak menda tudi malokje v drugih delih sveta. Kakor so mi pravili, ne jamčijo albanske oblasti poldrugo uro izven Skadra za življenje tujčev. Zakaj ne, že vedo.

Seznanil sem se pozneje v Dubrovniku z albanskim plemenitašem. Ugajal mi je, ker ljubi neskončno svojega brata, ki je duhovnik in profesor na neki akademiji v Rimu.

Za sultana se zmenijo kakor za lanski sneg, je menil. Boji se jih neskončno. In ni daleč čas, ko se otresejo njegovega navideznega gospodarstva popolnoma in ustanovijo ljudovlado. „To bo ‚model‘ za vso Evropo“ — je govoril s popolnim prepričanjem in z velikim navdušenjem. Seveda sem si dovolil malo dvomiti o tem vzoru ali ‚modelu‘.

Črez Črnogorce je hudo zabavljaj. „Sami pijanci. Vedno stojé v Kotoru in pijejo. In sami tatovi. Nam ukradejo, kar morejo.“ Da je bilo prvo neresnica, je očitno. Če pa

DUBROVNIK.

S takim občudovanjem nisem videl govoriti še nikdar nikogar o bratu. Prisilil me je, da sem ga spremljal v stanovanje. Tam mi je bral nekatere italijanske spise bratove z ognjevitim navdušenjem. Moral sem ga vedno opominjati: „Počasi, prosim lepo, nisem več toliko italijanščine, da bi Vam sledil v vsem.“

Ta mi je pripovedoval tudi mnogo o svoji domovini. Hvalil jo je črez vse na svetu. Le tam je doma prava omika — gledal sem ga ves začuden in prestrašen, ko je govoril o ti pravi omiki — tam prostost.

vzame včasih kak Črnogorec Albancu kakega koštrunčka, pa ropa in vzame Albanec vse.

Pripovedoval je tudi, da izvablajo Albanci Črnogorcem orožje, ker jim dajejo živila. „Tako ne bodo imeli ob času vojne orožja in se nam morajo vdati.“ — Če je to res, je gotovo kočljiva stvar.

Gospod Ante je pokazal z bičem v dolino. „Cetinje!“

Ah res! Vse rdeče spodaj v dolini — same rdeče strehe.

Vzradostil sem se. Menil sem, da je Cetinje dosti manjše. „Ein elendes Dorf“, nam je razlagal nekaj profesor zemljepisja, ki je bil seveda hud Nemec. A to, kar gledam, je pač vse kaj drugega.

DUBROVNIK: GUNDULIČEV SPOMENIK.

Ni veliko Cetinje, saj nima povsem tritisoč prebivavcev. Največje mesto črnogorsko je Podgorica, ki jih ima 6000.

Voz je drdral mimo cerkve z nezagrajenim pokopališčem. Kmalu za njo stoji pritlična hiša. Okna so bila odprta, in se je

videlo v sobo, kjer so se sklanjale glave malih Črnogorcev nad klopmi. Šola je: pisali so.

Hipoma se razlije cesta v več kakor še enkrat toliko širino. Na desni nekoliko od glavne ceste stoji velika palača: avstrijski konzulat. —

Ruski, istotako nova, krasna palača, je na drugem koncu mesta, v bližini vojašnice in čitalnice. Ob palači je Rusija že pričela z zgradbo velike cerkve, ki bo kras Cetinja. — Ob vsaki strani ceste stojé hišice, skoro vse enake, deloma pritlične, deloma z enim nadstropjem, a vse izredno lične.

Res, majhno je Cetinje, a izredno ljubko. In vidi se tudi marsikaj zanimivega. Vladna palača je precej obširna, a preprosta, zunaj vsaj. Notri nisem bil. Kneza ni bilo v Cetinju. A če bi tudi bil, nisem imel vzroka prositi audience. Pred vsem mi ne ugaja nič kaj, postajati v predsobah in se priklanяти bogvedi komu vse. In kaj bi mu naj povedal? Ili ga samo gledat kakor medveda v menažerijo, ne, zato spoštujem kneza Nikito preveč in, odkrito povedano, sebe tudi.

Prestolonaslednika Danila sem videl na ulici. Peljal se je s parom prekrasnih konj, in ker so pozdravljali od vseh strani, sem pozdravil tudi prav spoštljivo, ker sem slutil, da je kateri princ. Pozneje mi je povedal arhidiakon, da je bil Danilo. Kazal mi je tudi njegovo palačo — taka je približno kakor moje župnišče. Zelo hvalijo Črnogorci Ito, soprogo prestolonaslednikovo, zavoljo njene lepote in dobrotljivosti.

Zanimiva je stara vladna palača „Biljarda“, precej podobna vojašnici. V nji je zdaj bogo-

slovje in ministrstva. Ob palači je na obširnem krasnem trgu dvorna kapelica, zelo krasna. Za „Biljardo“ je samostan, posvečen Materi božji, sezidan l. 1485. Zdaj prebiva v njem metropolit. Pred XVI. stoletjem so stanovali tu vladike, metropoliiti, ki so dobili l. 1515. tudi posvetno oblast v roke in so združevali obe do l. 1851. Danilo II. je prevzel samo posvetno oblast. S samostanom je sklenjena cerkev Matere božje, svetišče, slavno in spoštovano širom Črne gore. To ni samo kraj molitve in miru, odtod je šel v deželo nešteto krat glas, da je treba zgrabiti za orožje, pustiti dom in iti na sovraga. Ko je zazvonil zvon Matere božje, se je seznało to bliskoma po deželi, in najoddaljenejši Črnogorec je vedel, da je treba zastaviti vso moč in življenje za krst častni in svobodo zlato. Vzdignili so se tisočeri in so prišli iz svojih bornih koč, podobnih duplinam. S puško in handžarjem so popisali novo stran v zgodovini slavne domovine. Tako poroča dandanes slednji list te knjige o junaštvu gorskih sinov, slednji je slavospjev iz dolge krvave epopeje vse sem od l. 1389., ko se je zateklo po nesrečni bitki na Kosovem polju mnogo Srbov v gorovje ob reki Zeti in so si ustanovili tukaj novo domovino, imenovano pozneje Črnogoro.

V cerkvi počivajo telesni ostanki velikega vladike Petra I. (od l. 1782. — 1830.). Narod ga časti za svetnika in pripisuje njegovim telesnim ostankom čudodelno moč. Spomin njegov je svet širom domovine. V vseh srcih živi hvaležnost do njega, ob njegovem imenu bijejo burneje ta srca v spoštovanju do njegovega junaštva, njegove slave, ljubezni do domovine in njegove svetosti. Pri njegovem imenu in spominu prisegajo. — To je pač najlepši spomenik, ki si ga more postaviti človek, spomenik ljubezni in občudovanja v tisočeri in tisočeri srcih.

Nad samostanom se blesti na hribu krásan spomenik z zlato kupolo. Pod njim počiva vladika Danilo, prvi vladar iz hiše Petrović-Njegošev.

Zanimiv je „Zetski dom“ na južni strani cetinjski. V njem je čitalnica, gledališče in muzej.

Dasi mi je naročal že gospod poročnik Janković, naj si ogledam čitalnico, sem se vendar pomišljal, ko sem šel prvokrat mimo, ali naj vstopim. Nisem se še odločil, kaj naj ukrenem, kar pride iz čitalnice visok in suh starec, prav kakor jih vidimo na podobah Čermakovih, in me zelo vljudno povabi, naj vstopim. Razkazoval mi je knjige in časopise, dolgo dolgo vrsto. Medtem je vstopil star duhovnik z rdečim pasom. Videl sem ga poprej že na ulici in me je zanimal, ker je bil z resnim, skoro strogim obrazom in osivelimi marcialičnimi brki pod nosom bolj podoben kakemu sitnemu majorju kakor duhovniku. A v resnici je posebljena ljubeznivost.

Ker ni imel kartice pri sebi, mi je napisal na listič popirja z nekoliko trdo roko in malo okorno latinico: „Filip Radičevich, Archidiakon Pridvorni u Cettigne.“

Ves navdušen je bil, ko sem hvalil Črnogoro.

„Neskončno me veseli, če pridejo k nam ljudje, ki jih sili srce k nam in ne sama radovednost, ki čutijo z nami in ne zabavljajo le črez nas.“

Da, da, zabavljajo črez Črnogoro radi in mnogo. A kdo? Naduti Nemci, velikomestni pobalini, krivonosni časnikarji, klativitezi. Čemu? Ker jim niso delali Črnogorci kineških katanov, ko so se izvolili pripeljati v prijetni kotorski kočiji v Črnogoro. Ker se niso čutile črnogorske žene in dekleta srečnih, ko so postajali impertinentni. Ker jim je ponudil knez le cigareto in jim ni pripel na prsi kar najvišjega črnogorskega reda, ves srečen in blažen, da so se ponizali, ga obiskali in mu — ukradli dragoceni čas. Ker so mislili, da bo pribežalo skupaj kar vse Cetinje, če pride kak tak tujec gor, a se ni zmenil nihče zanje. Ker so upali, da bodo središče cetinjskih salonorov, levi, ki bode zrlo vse, posebno cetinjske dame, z občudovanjem na nje. A so videli, kako hladne da so te mlade Črno-

gorke, in ker so bili kmalu povsod morda prav vljudno, a odločno odslovljeni . . . To so ti ljudje, ki blatijo Črno goro, narod, knežji dvor in vse.

In kaj pa imajo povedati hudega o Črni gori? Kje je še narod, tako kreposten, tako npravstven, tako čist? Kje so možje še taki junaki, kje so še žene s tako finimi, rahločutnimi pojmi o ženski časti? Kje je kak dvor tako ves brez madeža kakor dvor črnogorski? Zakaj hodijo vladarji po „rože cetinjske“? Ne samo njihova lepota, njihova nepokvarjenost, neomadežanost jih dela istotako ali še bolj prikupljive, vredne ljubezni, občudovanja in hrepenenja. — In barbarstvo črnogorsko? Prosim Vas, vojna ne pozna bontona, posebno vojna s turškimi divjaki ne. Tu so se morali ravnati Črnogorci po geslu: „Zob za zob, kri za kri.“ Turek ali oni! Prostost v prosti domovini ali suženjstvo pod turškim izesom! — Volite, prosim, Vi! Hočete prostost, priborjeno s krvjo, ali suženjstvo v plačilo za slabotno usmiljenje do neusmiljenega sovražnika? — Volite, prosim!

In to barbarstvo, kako pa je? Ali je bilo barbarstvo, ko so izročili Črnogorci po vojni l. 1877. Turkom 11.000 jetnikov, Turki pa Črnogorcem nobenega, ker so pobili vse, deloma jih mučili na grozovit način? Ali je to barbarstvo, kaj? In preživljati v Črni gori tako množico jetnikov, ko domačini sami nimajo drugega kakor suh turšični kruh, in hvala Bogu, ako imajo še tega? To so barbari, a Turki so olikani možje, same dobričine, svetniki vsaj na pol, ki jih imenujejo isti Nemci, ki blatijo Črno goro, prijatelje, in se potegujejo najmogočnejši med temi Nemci za njihovo prijaznost in ščitijo njihova grozodejstva, izvršena na starih brez moči, brez usmiljenja, izvršena s smehom na nedolžni deci, izvršena z živinsko pohotnostjo nad cvetočimi devami. To ni barbarstvo! O moderni svet, o Evropa s svojo vestjo! —

Gospod arhidiakon mi je pripovedoval, da pozna nekoliko Koroško, ker se je vozil že skozi z Dunaja. Vprašal me je, če go-

gorim francosko ali rusko. Prvo sem zanikal z obžalovanjem in tiho jezo, o drugem sem rekel, da težko, ker govoril nisem rusko še z nikomur. Povedal mi je, da je bival štiri leta v Petrogradu.

O knezu je govoril z neomejenim spoštovanjem.

„Gospodar je naš oče; kar reče, izpolni vsak Črnogorec. Nihče se ne obotavlja, nihče ne vpraša: Zakaj? Vsi vemo, da ne zapove gospodar nikoli nič napačnega, zato storimo vse z veseljem.“

Srečen vladar, srečno ljudstvo! —

„Pridite kdaj spet in privedite več Slovencev s seboj! Pri nas najdete vedno brate,“ mi je naročal častiti in častitljivi gospod še ob slovesu.

Starec, ki me je povabil v čitalnico, mi je razkazal še muzej in gledališče. Vedel me je tudi v dvorno ložo. Gledališče je majhno, a sicer prav srčkano.

Vojaki so kaj krepki fantje, le temni plašči ne pristojajo prostakom na slikovito narodno nošo kar nič lepo. Častniki so dokaj ljubeznivejši kakor pri nas. In ne govorile o ženskah, konjih in psih in ne pijejo do pijanosti. Z nekaterimi sem se seznanil v hotelu pri mizi. Zanimali so se za najrazličnejše reči, za naše politično in medsebojno življenje, za naš prosti narod, za literaturo. Eden me je vprašal enkrat — prav mlad, prijeten fant, če sem že svečenik ali sem še v seminarju. Boga mi, nič ne bi bil hud, če bi bil še v bogoslovju. Kupovali so mi vina, Črnogorca. Po kupicah se kupuje, ne v steklenicah. A ko sem hotel povračati, niso pustili, češ, če kdaj pridejo k meni, pa bodo moji gosti.

Hodil sem gledat tudi na dvorišče vojašnice. Vojaki so ravno počivali in so sedeli in ležali vse križem po dvorišču. Pri vratih je stal na straži mlad vojak, kar pride ves strgan Črnogorec, tudi še povsem mlad. Hoče na dvorišče. Stražnik kriči nad njim in dela grozno hud obraz. V prvem hipu prišlec postoji malo in pravi nekaj o kapitanu. Straža vpije dalje, dviga puško in jo polaga spet na zemljo. A raztrgani prišlec

govori venomer o kapitanu, in ko vidi, da straža pač zelo grdo gleda in hudo kriči, a mu ne stori kaj žalega, jo mahne kar čez dvorišče. Straža vpije še za njim in maje z glavo, a mož jo maha junaško proti vojašnici, ob kolenih pa mu bingljajo strgani kosci plašča. —

Navsezadnje je zamahnil stražnik z roko, skomizgnil je z ramami, pogledal name in se nasmehnil, češ: Kaj se hoče ž njim?

Vse mi je ugajalo v Cetinju, le eno ne, ko me je vprašal neki gospod, če govorim mažarsko.

XXI.

V Reko.

Zanimiva je pot iz Cetinja v Reko ob Skadarskem jezeru.

Krasan je prizor z „Lepega razgleda“, ali kakor pravijo Črnogorci sami: „Bella vista“. Tam se zbira ob nedeljah in ob slovesnih prilikah obilo naroda. Z menoj se je peljal neki Cetinjec, ki je govoril tudi prav dobro nemško, najbrž je rojen Nemec. Pravil mi je, da pride ob takih priložnostih večkrat tudi knez, in da streljajo pred njim mladi Črnogorci v tarčo, za kar jim kupi nekaj sodčkov piva.

Tukaj se pričenja povsem drugačno podnebje. Ko imajo pozimi v Cetinju po poldrugi meter snega, pobeli tukaj zemljo komaj vidno ali pa niti ne.

Odtod gre navzdol. Spodaj se blišči Skadarsko jezero, za njim molé v nebo „Proklete gore“ albanske.

Cesta je krasna in se vije v velikih ovinkih navzdol. Ob levi nad nami je skalovje, pod nami vasi, ob njih vse zeleno; njiva pri njivi; vmes vinogradi.

Sredi poti približno je vsekana v skalo velika duplina. Studenec je v nji. „Studenec milosrdja“ ga je imenoval spremljevalec. Pravil je, da cepajo ljudje poleti na ti solncu povsem odprti poti kakor muhe. Ta studenec jim daje novih moči, da pridejo v neznosni vročini do Cetinja.

„Kdo je gradil to krasno cesto?“ —

„Domačini, a pričela je Rusija. Car je poslal nekaj ladij žita, in gospodar je rekel: ‚Kdor pride delat, dobi žita.‘ In prišli so drug za drugim — žita je treba pri nas.“

Reka je pravzaprav dolga vas. Bila je poprej turška last, in hiše kažejo deloma še zdaj turški značaj: spodaj v sredini je prost prostor, na obeh straneh eno nadstropje s stopnicami v vsako posebej.

Kraj je lep, a poletu zelo nezdrav. Jezero je plitvo, v veliki vročini se suši voda ob bregovih in povzroča mrzlico.

„Rečani prihajajo poletu na Cetinje vsi rumeni in zeleni, da jih je čudno videti“ — je pripovedoval spremljevalec.

Od Skadra vozi parnik čez jezero. Priplul je ravno ono popoldne. Med drugimi se je pripeljalo tudi nekaj albanskih dam. Obleka njihova je res čudovito pisana in zelo dragocena, a meni te hlače ne ugajajo prav nič.

V gostilni, kjer smo se krepčali ob uprav poletni vročini, je sedel ob steni visok, suh starec z obvezanim očesom, poleg njega krasna mladenka. Starec je molčal, mladenka tudi ni izpregovorila. Le če je zdrknila starčku površna suknja z ram, mu jo je takoj popravila. Črez nekaj časa pride mlad mož, se pokloni starcu in prisede. Govorila sta o bolnišnici v Cetinju, kamor je bil namenjen bolnik, da mu zdravijo oko. Mladenka tudi zdaj ves čas ni izpregovorila besedice, ampak je pazila venomer na starčkovo suknjo in mu jo je ogrinjala. Poteze njenega obraza so bile zelo mehke in čudovito skladne, le na ustecah ji je ležal venomer bolesten izraz.

Obžalovati se mora, da nimajo Črnogorke še družabnega stališča, kakršnega zaslužijo po izrednih svojih vrlinah. Sicer pa se obrača tudi v tem že na bolje.

Ko smo plačevali in sem dal strežaju, malemu fantku, napitnino, se je smehljal v zadregi. Sprejel jo je šele na prigovarjanje Cetinjana. Ni je spravil v žep, ampak dejal jo je na omarico.

Ko smo se vračali proti večeru, je prihitel za nami avtomobil, ki vozi pošto v

Podgorico. V Kotor vozijo le vozovi, trojke. Zanimalo me je, da navzdol enega konja izprežejo. Beži za vozom in se ne briga za nikogar nič.

Delal se je že večer, ko smo se peljali proti „Lepemu razgledu“. Voznik in Četinčan sta pušila venomer. Ponujala sta drug drugemu tobak in pripomnila vsakokrat, da „monopol ništa ne valja“. — Škoda se mi je zdelo prijetnega večernega zraka, da sta

Črnogorec.

ga okuževala. A vžitka jima nisem maral kratiti... „Naj me incenzirata v božjem imenu.“

Pod nami se je zalesketalo hipoma v temi nešteto lučic — Cetinje.

XXII.

Dubrovnik.

Dandanes sicer ni več kraljica morja, ponosna in mogočna, ki je tekmovala celo s slavno ljudovlado beneško, od katere si

je izposodila tudi svojo ustavo, a nekaj knežjega in plemenitaškega ima še vendar na sebi.

Tudi v duševnem oziru ni več voditeljica, a zanimanje za lepoto pesniških umotvorov je todi še vedno živahno.

Da je bila nekdanj ljudovlada tako slavna, hvalo za to je treba priznati deloma res čudovitemu političnemu talentu dubrovskih patricijev kakor tudi njihovi veliki in vztrajni ljubezni do domovine; ta pa se je družila vedno s svojstvom, ki odlikuje Dubrovčane še sedaj —: z izredno gibčnostjo. Radi so sprejemali tuje dobro, ne da bi pozabili pri tem podedovanih svojstev slovanskih.

Kraj, mesto in okolica, je čudovito slikovit. Da, taka mora biti domovina velikih pesnikov, ali vsaj kraj, kjer zamišlja duh velika, poezije polna dela. Zato srečujemo tukaj že od nekdanj lepo razvito književnost. Izpočetka je bila seveda povsem pod vplivom grških priseljencev, a polagoma je prevladoval domači, slovanski genij.

Čudovit je Dubrovnik še zdaj, čudovitejši je moral biti še v časih, ko je hodila po teh ulicah Floria Zugorić, ona krasna patricijska pesnica, ki sta jo opevala patricij Dinko Ranjina in Dinko Zlatarić, bivši rektor magnificus vseučilišča padovskega! Krasoto in genialnost Florino so slavili tudi izven domovine. Florenčani, med katerimi je živela več časa, so jo zvali dubrovsko Aspazijo, in veliki Tasso ji je spel dva soneta.

Še više kakor ti se je povspel jezuit in poznejši benediktinec Ignacij Djordjić. A vse sta nadkrilila s svojimi nesmrtnimi deli Gundulić in Palmotić. Gunduliću je postavil hrvaški narod v znak hvaležnosti na trgu za stolnico (piazza Erbe) prekrasen spomenik, delo velikega Rendića, čigar lepi studenec kraši tudi takozvano „Teraso“ nad mestom.

Prešli so časi stare slave, starega bleska. Na ulicah ni videti več resnih patricijev, ne

kneza v veliki uradni vlasulji, stopajočega sredi obilnega spremstva — siromak ni smel iz vladne palače kakor le v uradnih zadevah, in še tedaj ga je spremljala malone vsa njegova okolica.

Prešlo je to — a nekak odsev onih časov trepeta še zdaj nad mestom, v vsem življenju. Posebno ob večerih se zdi, kakor bi oživela stara ljudovlada. Glavna ulica „Stradone“ se napolni. In kak blesk je to, koliko lepote! Zdi se, da v Dubrovniku ni ostarelih matron, sama mladost, samo kipeče življenje, sama krasota, kakor bi hodil človek v pravljicah. Dolgo v noč vrvi to življenje po ulicah; govori se pri tem skoro izključno hrvaško. — Polagoma postaja tiho, le morje šumi za mestom, zdaj zdaj se sliši iz daljave pisk parnika, v trdnjavi nad mestom goré luči... sicer vse nemo in mirno, vse spi in sniva...

XXIII.

Lokrum.

„Lokrum?“ — Videl!

Sedli smo na parobrod „Ursus“ ter se po kratki prijetni vožnji prepeljali na Lokrum.

Izstopili smo in objela nas je prekrasna senca lokrumskega parka. Ob potih je živa meja iz rožmarina, visoka skoro kakor človek. Okoli in okoli polno pinij, oljik, mirt.

Čudovito vrsto spominov hrani samostan sam. Sezidal ga je baje angleški kralj Rihard Levosrčji. Ko se je vračal s tretje križarske vojske (l. 1190.), ga je zasačil na morju vihar. V sili je naredil obljubo, da sezida na kraju, kjer srečno dospe na suho, cerkev in samostan. Ta kraj je bil baje Lokrum. Drugi trdé, da je sezidal v resnici le cerkev v Dubrovniku samem.

Samostan je menjal mnogokrat lastnike. Bil je tudi last nadvojvode Maksimilijana, prestolonaslednika Rudolfa in vojvodinje Štefanije. Po smrti Rudolfovi je prešel v last dubrovskih dominikancev.

Sobice so majhne, prave celice. Samostana stoji le polovica. Zdaj imajo dominikanci v njem šolo.

Ogledal sem si sobice brez pravega zanimanja. Bil sem brž utrujen in otožen, in prijetnejše se mi je zdelo, sedeti ob mizi in gledati skozi okno vun na širno morje. Sluga me je povabil, naj si ogledam tudi vrt. Oranže so cvetele v njem in obenem je že rumenelo sadje na njih. Na gredah vse polno cvetic; iz rožmarina je kar puhtel v vročem tropičnem vzduhu težki vonj, trte so bile polne grozdja. Spodaj pod vrtom je šumelo morje. Kakor besno se je zaganjalo ob tisočletne skale, a te so stale mirno, valovi so se odbijali z ječečimi vzdihli.

Na hodniku so sedeli samostanski učenci. Govorili so prekrasno hrvaščino in so se smejali zvonko in veselo.

Ali smo se smejali kdaj tako tudi mi, ki blodimo dandanes z bolnimi dušami po svetu? In kaj je, da se ne smejemo dandanes več tako brezskrbno in srečno, tako iz srca? — Da, prah življenja je legel na naša srca, in niso več tako čista in jasna kakor nekdanj. A lepo bi bilo, smejati se spet tako zadovoljno in srečno. A kako?... Čuj, ali ne bere v refektoriju menih z resnim, svečanim glasom: „Ako ne postanete kakor ti mali, ne pojdete v nebeško kraljestvo...“

Res, otroci moramo postati spet, da najdemo pot k sreči, k srečnemu miru, ki je v njem kraljestvo božje na zemlji.

In tukaj na jugu, ob morju, na tem otoku, opevanem v veke od veličastne morske pesmi, bi postal pač lahko otrok, dete brez skrbi in brez bridkostnega usmeva...

XXIV.

Na morju. Šibenik.

Ko sem bival v Cetinju, je prišla ravno brzojavka o nesreči ruske ladje „Petropavlovsk“. V Črni gori je zbudila ta novica veliko vznemirjenje; takoj so odposlali posebnega sla, da sporoči vest gospodarju, ki je bival nekje ob Zeti.

Mnogo se je govorilo o Rusih in Japoncih tudi na ladjah. Na povratku iz Dubrovnika sva pretresavala po večerji z nekim

Dunajčanom to velezanimivo epizodo v svetovni zgodovini. Ob naju je pisal židovski agent pisma. Privzdigoval je ušesa kakor zajec, ko sluti nevarnost, in pihal je kakor mačka, ko vidi pred seboj psa. Navsezadnje pa je res posegel kar meni nič tebi nič v najin razgovor in po lepi židovski navadi kaj arogantno.

Seveda sva se z Dunajčanom prav srčno začudila, a da bi kar umolknila pred krivonosim možicelnjom, nama tudi ni prišlo na um. —

Zabavljaj je čez Ruse kakor kak pijanec v žganjarni. Carja bi morda vrgel kar čez krov, če bi bil na ladji. A hvala Bogu, da je batjuška car daleko!

Iz besne jeze tega žida sem spoznal docela neskončno sovraštvo židov do Rusije. In v čem temelji to sovraštvo? Da se Rusija malo brani teh lepih in blagih ljudi? Če bi bile v Rusiji normalne razmere, bi se jih morala otesati in se jih braniti še bolj. Že veliki mislec in dobri domoljub Dostojevskij je izrekel, da bodo židje pogin Rusije. In židje delajo po prekanjenem načrtu na to, da dobé moč polagoma v svoje roke. Ves anarhizem med dijaštvom je židovsko delo. Kdor hoče dobro Rusiji, mora obžalovati iz srca, da se dá vpregati krepka ruska mladina v židovski voz.

„Prostost!“ kriči ta mladina, — a če se pogleda natančneje, za koga hoče to prostost — kaj menite pač za koga? Za žide! Poglejte, prosim Vas, ono dijaško poslanico in prošnjo ruskega dijaštva na ministra prosvete! Z velikanskim hrupom so sestavili poslanico, še z večjim hruščem so jo izročili ministru. In česa so prosili? — „Prostosti, ustave, parlamenta!“ — porečete morda, ker želé gotovo vso srečo veliki in ljubljene svoji domovini? A ne: Edina zmisel poslanice je bila: Enakopravnost židov zahtevamo! —

To je ruska mladina, gotovo ne vsa, a ona, ki kriči najglasneje o omiki, prosvetljenosti, prostosti. Žalostna je ob tem dejstvu perspektiva v prihodnost velike Rusije... Sicer pa vidimo istotako žalostne in res vsega

obžalovanja vredne razmere tudi drugod, v naši bližini. Rusija bo morda imela dovolj moči sama v sebi, da gre k svojim velikim ciljem preko te dekadentne mladine. A ali je bodo imeli dovolj tudi drugi, majhni narodi?

Nazadnje nam je bilo hlapčevskega zmerjanja židovega že vsem dovolj. Jaz sem omenil še nazadnje:

„Vsak dan molim za rusko zmago.“

„Ah, Vaša molitev pač ne bo rešila Rusije.“

„In Vaša kletev je ne bo uničila.“

Dame — bile so Angležinje, ki so še sedele pri mizi, so se smejale. Bilo je že res sitno; zato sem rekel židu kratkomalo, da je vendar smešno, prepirati se z njim, ko ga niti ne poznam in ne vem kaj je, če ne vpoštevam morda tega, da sem ga videl nositi po spljetskih ulicah krpe —; seveda je v nemškem „Fetzen“ še malo bolj robato. Nosil je namreč velik sklad vzorcev od prodajalnice do prodajalnice.

Kar vrglo je židka s stola. A tudi jaz sem vstal in sem šel v kabino. Pri vratih sem se ogledal. Hvala dobrotnemu Bogu, da strele iz oči ne uničijo, vsaj iz oči judovskih agentov ne, sicer bi me pogreznile v globočino morja, in nikoli te ne bi videl več, krasna zemlja slovenska, ki te ljubim in želim počivati nekoč v tebi...

Omenil sem ravno Angležinj. V nekem slovenskem potopisu izza zadnje dobe govori gospod pisatelj z nekakim občudovanjem o njih, ker popotujejo kar same križem sveta. Dobro, odločnost kaže to že, a zdi se mi, da te dame nimajo mnogo od svojih popotovanj. Sedé na ladji kakor mumije in listajo po knjigah. Potem pa mi že bolj ugajajo naše dame, ki imajo s seboj soproga. Revež mora vse znati, da jim ve povedati vsako malenkost. In če ne ve sam, mora povpraševati po vsi ladji, da izve, ali pa vprašajo dame kar same, če vidijo v bližini kakega simpatičnega sopotnika. Naj le trpi sprog in naj skrbi, kaj? Na ženitovanskem popotovanju stori to pač z veseljem, toda ali tudi pozneje? Kaj menite?

Nekateri delajo pri vsem tem precej kisle in čemerne obraze. A morda so spali slabo ali so slabo kosili, kaj?

Sicer pa te Angležinje niso bile brž tako napačne, dasi grozno same svoje in redko-besedne.

V Šibeniku so me srečale na ulici in so me vprašale v precej gladki nemščini, če sem videl že stolno cerkev. Na odgovor, da ne, so mi lepo pokazale pot, kod naj

pisec — ki je mimogrede omenjeno prav dober potopisec, dasi včasih malo preobširen — v vsakem mestu cerkve. Ali prosim Vas, vsak tujec si ogleda v vsakem mestu tudi cerkve. In v teh južnih mestih, kaj pa hočete videti drugega? Saj ni ničesar! Ali boste šli v te umazane beznice in sedeli v njih par ur? Take opombe se mi zdé ali neumljivo enostranske ali pa čudno nepremišljene, torej nevredne resnega kritika.

MORJE PRI LOKRUMU.

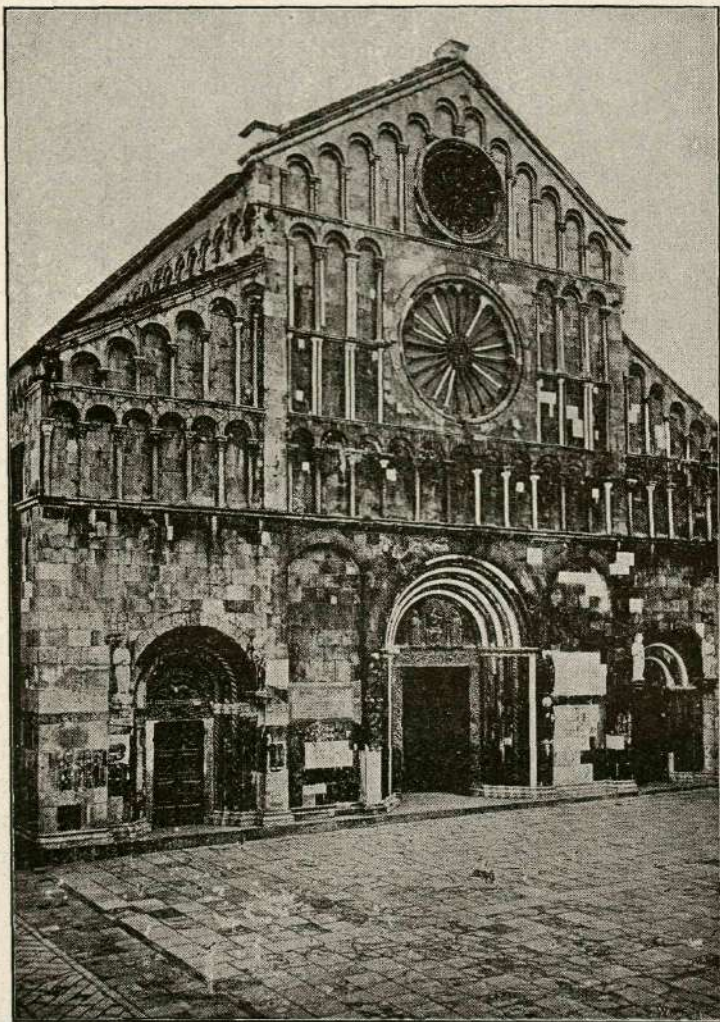
grem. Imele so cicerona, jaz ne, zato sem se jim menda smilil.

Zvečer mi je pripovedovala ena na krovu, kake nevihte so imele na Sredozemskem morju. Ko sva govorila o naših krajih, me jeanimalo, da je „o“ vedno mehčala v „ö“. n. pr. Pöla.

Ne dolgo tega sem bral nekje kritiko o Lavtavžerjivi knjigi „Pri Jugoslovanih“. Gospodu kritiku ni po volji, da omenja poto-

Katedrala šibeniška ni samo veličastna, ampak tudi izredno zanimiva stavba. Stara cerkev je l. 1332. dne 19. junija pogorela. Sedanja so pričeli zidati l. 1443., a dokončali so jo zavoljo pomanjkanja denarja šele l. 1536. Zato ni zidana v enotnem slogu. Beneška gotika se spaja že z renesanso. Kupola in streha, krita s svincem, sta remekdelo. Gotovo dela ta stavba čast dalmatinski arhitekturi.

Na ladji mi je pravila pozneje ena Angležinja, kako majhno se čuti vedno v teh cerkvah. Mogoče, da je tako pri vsakem, a ne vem, meni se zdi, da se čutim v njih vendar vedno tudi velikega in močnega. Naš dom je tukaj, zato stojimo tukaj krepko. Del moči onega velikega in mogočnega, ki mu služimo, se zliva tukaj tudi v nas, v naše

KATEDRALA V ŠIBENIKU.

srce, v naše misli. Stojimo tukaj na tleh, majhni sicer in slabi, a srce se dviga nad kupolo, misli kipé v višave, do neba, nič omahujočega, nič slabotnega ni v njih...

Na prekrasni terasi malo nad morjem stoji veličasten spomenik slovitega Nikole Tommasea. Porojen 9. oktobra leta 1802. v

„DOM IN SVET“ 1904. ŠT. 12.

Šibeniku je živel v Benetkah, kot begun na otoku Krfu, v Turinu in v Florenci, kjer je umrl 1. maja 1874. Bil je pesnik, zgodovinar, filolog, estetik, politik, velik govornik, neustrašen zagovornik trpečih in zatiranih. Dasi je pisal večinoma italijansko, je bil v srcu veren Slovan in je ostal do smrti v duševni zvezi z velikimi sinovi svojega naroda, z Babukićem, Kukuljevićem in Vrazom.

V hrvaščini si je oveko-večil svoje ime z duhovitimi aforizmi o vseh mogočih vprašanjih, z „Iskricami“. Če je slišal v tujini še v starih dneh, ko je bil že slep, svoj materski jezik, se je razjokal vsakokrat od srčne ginjenosti. Domovini je želel srečo in prostost. Leta 1848. je pisal hrvaškemu narodu: „Iz okova kujte mače, a iz jarma štape za obranu. Vi, toliko vremena zgrbljeni, dignite se. Pleme slovansko, uzet češ mjesto izabrano medju velikim narodima... Bog je naroda s nama!“

Da, to je tolažba, da je še Bog narodov z nami Jugoslovani, ker bi sicer morali obupavati v težkih dneh, ko nimamo prijateljev na zemlji, in nam oni, ki bi nas morali ljubiti s hvaležnostjo in bi morali skrbeti za nas z očetovsko skrbjo, dajejo kamena, ko prosimo kruha, nam vračujejo s posmehom našo ljubezen in našo zvestobo, ki smo jo kazali v težkih in nevarnih dneh... Samotna skala sredi morja smo. Hej, naj butajo valovi ob nas, naj se penijo v onemogli jezi in besnem sovraštvu! Mi stojimo. Zimzelen smo, vijoč se ob krepkem zidovju. Vedno zeleno je naše upanje, zaupanje v nežalostno skalo, ki se je oklepamo: Bog narodov ostani z nami!

XXV.

Iz Lošinja.

V Lošnju je postajalo že prevroče. — Gostje so odhajali drug za drugim, mi, ki smo še ostali, pa smo se dolgočasili.

Iz dolgega časa smo se norčevali že drug iz drugega.

Navsezadnje sem se vendar odločil in sem se napravil na pot.

Odpluli smo iz Lošinja zgodaj zjutraj ob krmežljivem vremenu. Bilo nas je troje znancev.

Bilo je mrzlo, zato smo sedeli v kadilnici in smo dremali.

Polagoma so prihajali tudi drugi popotniki iz svojih kabin. Zanimala sta me posebno dva. Sedla sta v kadilnici v kot in sta se pogovarjala glasno ter na dolgo in na široko. Govorila pa sta tako duhovito, da se mi je zbujal v srcu opravičen sum: ali nista morda slovenska kritika, ki govorita po lepi stari slovenski navadi nemško.

Pogledal sem ju po strani, a nista menda bila. Morala sta biti Dunajčana; eden je bil stotnik, že starikav in z vsemi tistimi svojstvi, ki jim pravi Nemec: „ziehdratmässig“. Drugi je bil debel gospod, morda kak dunajski mesar.

Med drugim sta imela dolge debate tudi o moški lepoti. Zanimivo, kaj? Še mene je zanimalo, dasi sem dremal. Vse sta navedla, za in proti. Častnik je menil, da vpliva na lepoto posebno obleka, uniforma.

„V tem trdite prav“, je menil debeli gospod, ne vem ali iz naivnosti ali iz hudobije. —

„Vtaknite n. pr. generala R. — žal, da gospoda ne poznam — ki je gotovo izvrsten častnik, v civilno obleko, in mislil bo vsak, da je krojač.“

„Pri marsikaterem drugem bi se mislilo isto“ — sem glosiral na tihem besede gospodove.

„Navadno duševna moč in telesna lepota nista združena“, je menil stotnik. „Aha, zdaj hoče sam sebe malo pokriti“, sem mislil v svoji hudobiji. — „Zelo duhoviti in nadarjeni

ljudje so malokdaj izredno lepi, in istotako so lepi ljudje navadno duševne ničle. Schiller n. pr. je bil zelo grd. Nekdaj sem tudi slišal, da je Goethe imel „Dackelfüss“.“

Tega pa jaz še nisem slišal. Profesor nemščine nam je našteval sicer nešteto krat onih par ducatov Goethejevih ljubic — ali je bil le en ducat? — in smo se jih morali učiti na pamet, dasi mene vsaj te davno mrtve krasotice niso zanimale posebno, a o dakeljnovih nogah pesnikovih nam ni povedal ničesar. Neodpustna površnost, kaj? Ali dobri mož ni vedel ničesar o tem, ali ni hotel povedati, ali je pozabil omeniti?

XXVI.

V Kvarneru. Trst.

Gugali smo se pošteno. Morje je bilo zelo valovito. Ob jamborih je zvižgala burja in je pihala čez krov, da skoro ni bilo mogoče stati gori.

Mnogim sopotnikom je bilo zelo hudo. Meni se ni zgodilo kaj, a malo neprijetno mi je bilo ob pogledu na druge bolnike.

V Trstu smo se komaj izkricali. Zibali smo se po luki menda dobro uro, preden smo bili ob molu. Kričalo je vse, mornarji na ladji, piloti v čolnu, ki je plesal po valovih kakor orehova lupina in je bilo čudo, da se ni potopil. Na molu je čakala navzlic burji in dežju velika množica. Nekateri so vpili, drugi so se smejali, tretji so čakali vdano, ali pridemo h kraju ali nas požró valovi.

„Škode ne bo“, so mislili najbrž.

A prišli smo srečno na kopno.

Po mestu je divjala burja, da ni bilo skoro mogoče hoditi. Ko sem se pritožil v neki prodajalnici nad tem neusmiljenim vremenom, je menil gospod:

„E, to ni burja, piše le malo veter.“

Hvala lepa za tak vetrček, ki mi je zvil dežnik, kakor bi bile šibice iz slame!

Upal sem, da bo drugi dan boljše. A divjalo je vso noč in zjutraj tudi, dasi ni deževalo več.

„Pa z Bogom Trst!“

Odrinil sem.

V kupeju sem imel čas, da sem pre-potoval v duhu še enkrat vso pot. Zdaj se mi je zdela še vsa krasnejša, vsa čudovi-tejša. Krasne slike sem videl pred seboj, ko sem odpiral album spominov, ki jih je bila polna duša. Kar Vam podajem, je le nekaj malih sličic iz tega albuma, načrtanih v ve-likih obrisih, obledelih, ker z onimi žarnimi barvami, ki so vtisnjeni v mojo dušo, Vam jih ne vem in ne morem naslikati. Vseh tudi ne maram, najlepše ohrani človek lepo tiho zase in se jih veseli sam.

Kranjsko sem zapustil še pusto, a glej, zdaj je vsa zelena, vsa v cvetju.

Pa mi srčno pozdravljena, domovina, oživljena v prvi pomladi!

* * *

Doma.

Spet doma. Kako krasno, kaka čudovita pomlad! Vse zeleno, kamorkoli plove za-vzeto oko. Ob hiši cvetó črešnje. Celi roji bučel brenčé v njih, nabiraje si strdi. V lesu kuka kukavica, dalje notri ji odgovarja dru-žica. V veži cvrči srečen lastovičji par. Bile so tukaj že pred menoj ... Pozdravljene mi iskreno v mirnem, samotnem mojem domu!

SILVIN SARDENKO:

BOG TE ČUVAJ, LJUBO POSAVJE!

Tam od juga prišlo je pome
prvo moje pravo slovo ...
Stoj! Še nekaj blagih trenutkov,
da še dragim sežem v rokó.

Kak je lepa zemlja posavska!
Ves nemiren hodim po njej,
kakor romar sredi svetišča
postoji ... ne more naprej.

Kamorkoli danes pogledam,
vse zagrinja dražesten čar,
zdi se mi, da s svetom nevidnim
v tajni zvezi vsaka je stvar.

Vsihajoča starčeva lica,
hrepeneče rožno deklé,
pestujoče matere mlade —
zatopljeno v Bogu je vse.

Po drevesih liste rumene
v gube zvija tajnosten dih,
kakor drobne roke bi sklepal
in molitev vabil iz njih.

In večerni zvon je zazvonil,
glas njegov je dvignjen in vnet:
Ave, ave! Rad si nas slušal,
saj ne bodeš kmalu nas spet.

Jaz pa stopim v cerkev tihotno,
svoj „Magnificat“ bodem zapel:
za dobrote, ki sem iz božjih
ljubeznivih rok jih prejel.

Za ljubezen, ki je nasproti
dihala mi iz mnogih cvetov,
za bridkosti, ki so med trnjem
mi rodile mnog blagoslov.

Bog Te čuvaj, ljubo Posavje!
jaz ne bom te zabil nikdar;
če me hiše zabijo tvoje,
naj me cerkev tvoja — nikar!

